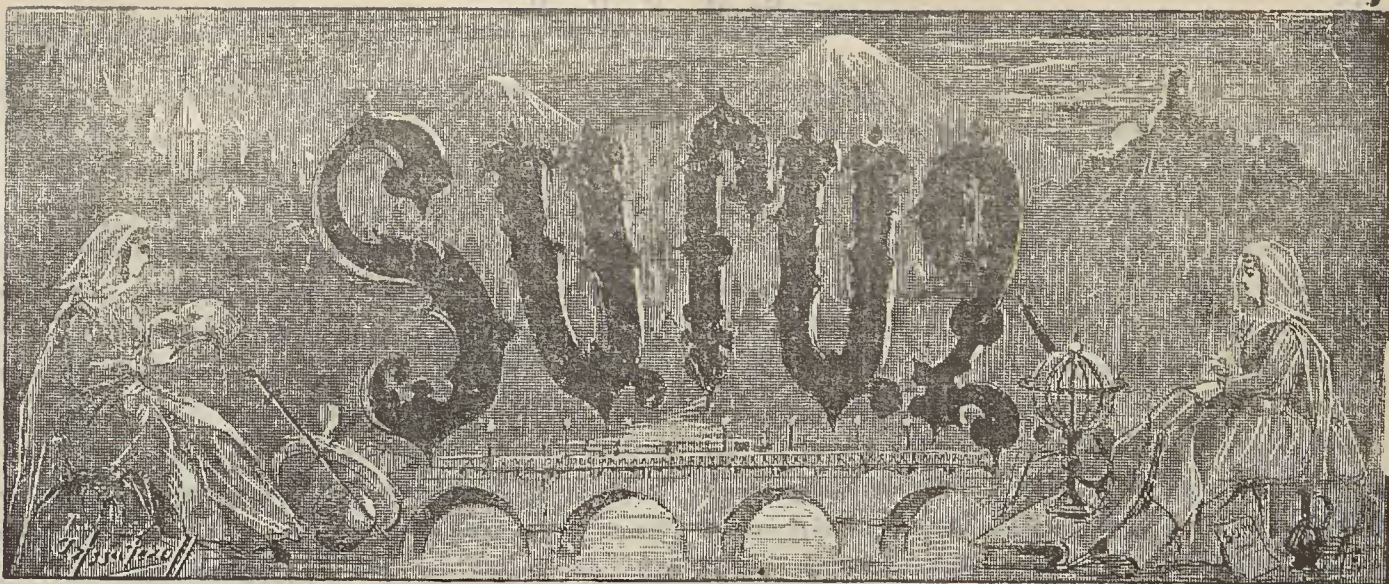

«ԱՂԲԻՒՐԻ» ՅԱԽԵԼԻԱԾ

ՏԱՐԱՋԸ 1.030 է ՏԵՄԵՆՈՒՄ ՇԱԲԱԹԸ ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ
ՏԱՐԵԿԱՆ 50 ՀԱՄԱՐ

№ 18 Կիրակի 2 մայիսի

Զորրորդ տարի

1893

ՇԱՐՈՒՆԱԿԻՈՒՄ է «ԱՂԲԻՒՐԻ» ԵՆ «ՏԱՐԱՋԻ» 1893 թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր բաժանորդներից ընծաներ կըստանան միայն «ԱՂԲԻՒՐ» և «ՏԱՐԱՋ» ի միասին ստացողները, իսկ միայն «ԱՂԲԻՒՐ» կամ «ՏԱՐԱՋ» ստացողները ոչ մի սլրեմիա չեն ստանալ:

Կ Ա Ղ - Ն Ա Ջ Օ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր *)

Դ.

(Շարունակութիւն և վերջ)

Մրտօն արիւնստքամ եղաւ և նոյն օրը մեռաւ: Մինչև լոյս՝ լուրը արդէն հասել էր դաշտ. «չար խաբարը շուտ է հասնում» և Թումասը Մինասին դաշտում՝ մշակների մէջ թողնելով ազապ եղբօր Սադոյի հետ եկան եայլա, բայց Մրտոյի դիակը միայն գրկեցին: Պառաւը ապառաժ քարի պէս լուռ մունջ պտուտւում էր մեռելի շուրջը, նրա աչքերից մի կաթիլ արտասուք անգամ չըհասեց, միայն երբեմն երբեմն հաւաքում էր—Ջաղօ կրկնելով և աչքերը գէպի Ծիրնկատար սարի գլուխը տնկում: Շուշանը կաթնատնում մի կողմ առանձնացած անմուռնջ արտասուում էր: Ոչ ոք չէր համարձակուում նսլոյի առաջ լայու, կամ գոգահանալու, ամենքը լուռ, անշշուկ կամ նստում, կամ ման էին գալիս:

Միայն Սադօն սիրտ առաւ չոքել ու համբուրել եղբօր ճակատը: Դրացի պառաւները և հասակաւոր կիները ներս էին մտնում, մօտենում էին անմուռնջ Նազոյի ձեռքն առնում, քիչ նստում, արտում, տխուր և դուրս էին գալի:

—Էղածն եղաւ, պրծաւ, որդի, մի մտածի, էլ առաջը չենք կրնայ առնել: Գնա՛ Վրդանի տունը, չարչուց մի թոփ կտաւ բեր, պատանքեմ, տանենք, թաղենք: Տէր-Մովսէսը, իր հայրը իրենց քովը տարին: Սադօ, դուն էլ գնա՛ տղոցը ցոյց տուր, թող գերեզմանը փորեն հօրդ ու տէրտէրի գերեզմանի մէջ: Ենպէս արա, որ ինձ էլ տեղ մնայ երկուսի մէջ:

Տղերքն երկուսն էլ հեռացան: Դրացիները մոլորած չէին իմանում ինչ իօսէին, քիչ էր մընում, որ Նազօն նրանց մխիթարէր: Բայց ինչէր չէր պտոյտ գալի այդ րոպէին նրա գլխում, ինչ պատկերներ չէր առաջ գալիս նրա աչքի առաջ: Ահա, տեսնում էր իր ամուսնուն Մքօյին, դարձեալ տարածւած որդու տեղը, նրա բոյով, նրա կազմը—լածքով, նրա գէմքով՝ միայն աւելի հասակաւոր: Նա էլ զնգալով էր զարկել համարեա միւսնոյն

*) Տես «Տարաջ» № 17.

տեղից, նա էլ արիւնաքամ էր եղել իր կթաններին և նրանց արօտատեղի համար: Ուրքան էր սիրում նա իր Մրտոյին, ինչքան պիտի կսկծար, եթէ ողջ լինէր մօր նման և կանգնած մեռած որդու կողքին: Նա տեսնում էր իր եղբայրներին, որոնք անլիշատակ, դեռ մանուկ մատաղ զոհ էին գնացել դարձեալ միւսնոյն զօգանի համար: Յիշում էր, թէ ինչպէս իր մայրը՝ տէրտէրակինը գլխի մագերէն էր պոկում, մարում, մաղկտում, ողբում իր զաւակները և չէր մխիթարւում: Առաջը կանգնած էր իր յաղթանդամ հայրը՝ Տէր-Մոսօն իրեն փառաւոր միրքով, մռայլ, բայց կրքերը զսպած մխիթարում էր իրիցկնոջը և նախատում նրա թուլասրտութիւնը: Կարծես կրկնում էր նա իր խօսքերը Նազոյի ականջներում. — Մի յուսահատուի, ծնածը մեռնելու է, ուրախացիր որ քու ծնածը քրդին կեր չգառնալու համար է զոհւել: Տղայ էլի ունինք, էլի կունենանք, այդ մեծ շնորհք է, քաջութիւնը մեր պապերից մնացած այս փշուր հողը ձեռքից բաց չըթողնելու մէջն է: Քուրդը այս հողը զաւթելուց յետոյ՝ մէկ է, տղերքդ սոված են կոտորւելու: Համբերութիւն ունեցիր, դու ուրիշներին օրինակ ես դառնալու:

Այդտեղ Նազօն յիշեց այն կսկիծները, որ կրել էր թւից և ազդրից անցած գնդակների ցաւից և այնպէս մօրմօքեց սիրտը, որ կարծես նորոգւած լինէին վերքերն: Միտքն ընկաւ առօրե տարիները, նստած ձիերը, կրած նիզակները, հրացանները և թուլացած ոտքն ու ձեռքը ընկաւ, չոքեց որդու կողքին, կրկին ու կրկին հառաչելով սպասեց Թուժանի վերագարծին:

Թուժասը բերեց կտաւը: Պառաւը մեծ ասեղը թէլ անցկացրեց և իր ձեռքով կարեց պատահքը: Մի քանի պառաւներ փորձեցին ձեռքից առնել, բայց զուր. նա ուզում էր դառնութեան բաժակը ամբողջապէս կուլ տալ: Թուժասը երկու պարօրից չլանով մի նաշփէտ (դագաղի նման բան) շինեց և էրիկ մարդ, կնիկ մարդ, տղայ խառն՝ առանց քահանայի՝ տարին թաղեցին: Երբ տանից բաւական հեռացան, Շուշանը հազիւ սիրտ արաւ և հեկեկալով լացեց: Թշառ կնոջ պսակի տարին դեռ չէր լրացել և դեռ նոր էր ճանաչում իր պաշտելի և արիստիրտ ամուսինն:

Դեռ թաղելու հանգէսը չաւարտած՝ երկու երիտասարդ հովիւներ եկան իրենց ընկերոջ մօտեցան, համբուրելով ասին Թուժասին.

— Զափար աղի տղէն Զազօն իրենց հովիւների հետ եկաւ իրենց սատակները տարաւ ու ասաց, — Խաբար տարէք ձեր զօգան, թէ ինքն է սպանել

Մրտոյին, ու ով որ ողունցիներէց իր ոչխարի դէմ կենայ, այդ օրն է ընկնելու:

Սմենքը լռեցին, ամենքը լուռ, տխուր հեռացան:

Զօգանւորներն մտածում էին դաշտ վերադառնալ: Նազօն լամառեցաւ ու ասաց, որ մինչև կալը չըվերջանայ, տեղից ժամ գալու չէ: Թուժասը գնաց հնձելու, Սազօն վերցրեց Մրտոյի մահակը և հրացանը ու բռնեց եղբօր տեղը:

Թէև սգի շորեր չըհագան, թէև սգի սենեակներում չըփակեցան, թէև աշխարհից չառանձնացան, բայց լուռ ու մռայլ շարունակեցին իրանց սև օրը Նազօն ու իրեն որդիքը:

— Աչք դիպաւ, աչք առան, մրմնջացին չար լեզուները:

Ե.

Նազօն շնորհքով ոչ ուտում էր, ոչ խմում, ոչ էլ ապրում: Աշխարհը նրա համար մթնկալել էր: Կեանքումը շատ վիշտ, շատ ցաւ տարել էր, բայց ոչ մէկը այնքան ազդեցութիւն չէր ունեցել նրա վրայ, ինչ որ Մրտոյի կորուստը: Քանի Շուշանի ծուռ վիզը տեսնում էր, քանի նրա հառաչանքը լսում էր, այնքան սաստկանում էր Նազօյի վիշտը: Զէր խօսում, չէր լալիս, բայց ներսից հալում, մաշում էր: Այդ բանն աւելի նկատելի էր Սագոյին, որը ամեն օր կթան տուն բերելիս՝ մասնաւորապէս քննում էր, թէ ինչ արագութեամբ քրքրւում էր մայրը: Ինչպէս մօր վշտին անտարբեր չէր Սազօն, նոյնպէս անտարբեր չէր կարող դառնալ Շուշանի վշտին, որը կտրւած ծաղկի նման արեգակի ջերմութեան տակ՝ ծանր վշտից թառամում էր: Երկու թշառների վիճակը հաւասարապէս տանջում էր պատանի հովիւին:

Քանի քանի անգամ Սաքօն լսել էր, որ Շուշանը լալով ողբում էր սէրը, ողբում էր իր սիրեկանը՝ Մրտօն ու անիծում Զազօն: Նազօն էլ հառաչելիս չէր մոռանում կրկնել — ան Մրտօ, վախ Զազօ: Քանի քանի անգամ նա մօտեցել էր մխիթարելու մօրը, հարսին, թախանձել էր մոռանալ հանգստանալ, բայց միշտ յուսահատ հեռացել էր նրանց մօտից: Նազօն ծածկում էր վիշտը, ուրանում, թաղում էր, իսկ Շուշանը միայն հառաչում... Թշառ կինը հարսնութիւն էր անում Սագոյի հետ ամուսնի մահից յետոյ էլ և տան մէջ խօսում միայն ների Գարանի հետ:

Զգում էր Սազօն, թէ որքան որ ապրէր այդ արիւնարբու դագանը՝ Զազօն, ոչ մայրն էր մխիթարւելու, ոչ Շուշանն էր մոռանալու Մրտոյին, ոչ էլ ինքն էր հանգստութիւն վայելելու, բայց

Քնչ կարող էր անել, Մրտոն երեքին էր զոհել, այնպես մեռել, ինքն էլ խօսել կարող մտնել քրդերու սահմանը:

Բայց և այնպես քրդերն էլ չէին մոռացել իրենց կորուստը. Ջազոի հորքուրի տղեն, քեռին ու մի դեռահաս հովիւ էր զոհել Մրտոն, նրանց վրեժը մտածում էին առնել: Երեք անգամ վրայ տւին քրդերը, բայց հայ հովիւները կարողացան պաշտպանւել և առանց կորուստի հեռացրին աւազակներին: Սագոյի քաջասրտութիւնը և խրախույսը արիացրել էր հասակաւորներին և բոլորը մէկ ուժ դիմադրել էին թշնամուն: Ժամանակը հասաւ, ցրտերն ընկաւ, զօգանւորը ետ դարձաւ, բայց Ջազոն իր պարտութիւնը չըմոռացաւ: Ջազոյի հայրը, հասակաւոր քրդերը, շէյխերը նախատում էին իրենց երիտասարդների անճարակութիւնը և գրգռւում Ողունցոյ դէմ: Երկու անգամ էլ յարձակեցին Ողունի վրայ, բայց գիւղացիք լաւ էին զինւած՝ դիմադրեցին: Բէխսին անդադար քաղաք էին կանչում նախատում սպառնում, որ ժողովրդից զէնքերը խլէ, վարդապետը եկեղեցու բէմից անիծում էր հրացան կրողներին, բայց հնար չէին գտնում, գեղացիք իրենց պարտէզներում, մարաքներում, խոտերի գէգերում էլի թագցնում էին իրենց զէնքերը:

Բէխսը որ միանգամայն նախանձում էր Թումասի յաջողութեան վրայ և տեսնում էր որ գիւղացիք նրան իր պաշտօնին թեկնածու էին նշանակել, աչքը տնկեց նրա կարողութեան վրայ էլ: Երկու անգամ մարդ ուղարկեց և Շուշանին ուղեց իր ազապ տղի համար: Թումասն ու Նազօն թէև հասկացան նրա միտքը, բայց չուզեցին բռնաբարել Շուշանի կամքը, նրան առաջարկեցին րէխսի տղան: Երբ Շուշանը հաստատապէս մերժեց, նրան ուղարկեցին հէրանց տունը իր ծնողների մօտ և վարդապետին կանչել տւին, որտեղ Շուշանը բոլորովին հեռացրեց իրենից այդ առաջարկութիւնը և կրկին վերադարձաւ սկէսրանց տունը: Այս անգամ րէխսը բոլորովին կատաղեց:

Հետեւեալ տարին դարձեալ Նազօն գնաց զգան: Գիւղի մեծագոյն մասը, կիթան ունեցողները բոլորը նրա հետ գնացին: Վարդապետն այս անգամ այդ հարցին մինչև անգամ չըմիջամտեց: Հովիւները ամենքը զինւած էին: Ջաֆար տղի տղեն իր ձիաւորներով քանի անգամ մօտեցան հովիւներին, յարձակումներ գործեցին, միշտ հալածւեցին: Գիւղացիների իրեն հետեւելը, հովիւների միութիւնը, քրդերի փախուստը թէև ուրախութիւն էր պատճառում Նազօյին, բայց երբ նկա-

տում էր հարսին, կէնտ լծի տակ եզի նման գլուխը քաշ արած, յուսահատ, տխուր, դարձեալ նորոգւում էին վերքերը, դարձեալ մռայլւում և խօրատուգւում դառն մտքերի մէջ:

Մէկ երկու կողմնակի ուզողներ եղան Շուշանին, Նազօն Գարանի և ուրիշ բարեկամների միջոցով իմացրեց, բայց զուր, բոլորին էլ մերժեց թշուառ կինը: Մրտոյի նման առիւծ էլ երբ կը գտնւէր, որ նրա սիրտը զրաւէր:

Նազօն էլ խօսքով չէր առաջարկում, նրա հոգին այնպիսի շղթաներով կապւած էր Շուշանի հետ, որ եօթը տարի տասնեակ վարպետ աշխատէին չէին կարող քակել: Մրտոյի յիշատակը նրա մէջ ամփոփւած էր, Նազօյի համար: Շուշանի սիրտն էլ պինդ էր կպել զօգանի վրայ: Մրտոյի թափած արիւնով: Այդտեղ ոչխարները, մացառները, արօտները, ամարանոցի քոխերը, հովական սրինգն ու մահակը, թւանքն ու դանակը, կովկիթն ու քուլակը բոլորը նւիրական էին դարձել Շուշանի համար, բոլորը յիշեցնում էին Շուշանին նրա կորցրած առիւծասիրտ Մրտոյին: Ինչպէս որ Նազօյի համար առանց զօգանի կեանք չըկար, այնպէս էլ Շուշանը գարնան հոտը բուրելու պէս թուչում էր և թուչելու էր լաւիտեան դէպի նւիրական Ծիրնկատար...

Զ.

Մի գիշեր յանկարծ Ջազօն երեք ընկերով յարձակեց Սագոյի վրայ: Հովիւները հեռու էին, ինքն էլ բնակութիւնից շատ էր հեռացել: Գրուութիւնը դժւար էր, բայց Սագոյի համար երկիւղ չըկար: Նա լուսնի լուսով Ջազօյին ճանաչեց նրա սպիտակ ձիուց և մի քարի ետև անցնելով՝ հրացանն ուղղակի կրծքին ուղղեց: Գամբռները արդէն շրջապատել էին աւազակներին, որոնք զրանց հետ զբաղւած ժամանակը, Սագոյի գնդակը Ջազօյին գլորեց ձիուց: Ջազօյի ընկերները ընկրկեցան, բայց մի քիչ լետոյ ետ դարձան, հրացանները դարդկեցին և ձիերը ուղղակի քշեցին Սագոյի վրայ: Մինչ այդ Սագօն նորից լցրեց իր հրացանը և ուղղեց եկողներից երկրորդի կրծքին: Սա էլ գլորւեց, իսկ երրորդը ձին մտրակեց ու հեռացաւ:

Հրացանի ձայնը հասել էր ոչ միայն հովիւներին, ուլ և բնակութիւններին: Կէս ժամ չանցած՝ Թումասի տղերքը շրջապատեցին իրենց հօրեղբօրը, որը ոչխարը նրանց յանձնելով, Ջազօյի գլուխը կտրեց և քեանքիւլից (գազաթի մագ) բռնած վագեց դէպի տուն: Նազօն, որ նոյնպէս դիմել էր արօտատեղը Սագօյին դիմաւորելու, ճա-

նապարհին նրան չըպատահեց և երբ թռուները նրան իմացրին, թե Սագոն տուն տարաւ Ջազոյի գլուխը, նա առանց ականջներին հաւատալու՝ կաղալով ետ վազեց, որդուն գրկելու:

Սագոն տուն մտնելու պէս Ջազոյի գլուխը գրեց Շուշանի ոտքերի տակ՝ ասելով.

— Ել մի հառաչիլ, Մրտոյի վրէժը լուծւած է:

Շուշանը գրկելով համբուրեց Սագոյին ու դողդողալով ասաց.

— Դուքս գցէ, մի կեղտոտիլ այդ մուռտարի արիւնով քու մատներդ: Դուքս գցիր դրան, հեռացրու աչքիս առաջից:

Մի տարի յետոյ Շուշանը Ծիրնկատարի լանջերում, իրենց զօգանում կթում էր դարձեալ Նազոյենց ոչխարները: Նրանից հեռացել էր տխրութեան քողը, ուրախ զւարթ կատակներ էր անում Սագոյի հետ: Նա տւել էր Սագոյին մի որդի, որին մամը՝ Նագոն Մրտո էր անւանել և գիշեր ցերեկ օրորոցի քովից չէր հեռանում ու անգագար երգում երեխին զօգանի համար զոհւած սիրելիների պատմութիւնը: Վարդապետը Սագոյին ու Շուշանին չէր պսակել, բայց Նագոն տարել էր Սասուն Սպլանքցի ծերունի տէր Վանէսին պսակել էր տւել:

— Որդի, ասում էր պառաւը Սագոն, հիմի էլ դարդ չունիմ: Մրտոյիս տեղը Մրտո էլ ունիմ, զոգանիս քովն էլ մարդ չի մօտենալ: Թումասը արդէն Օգուցի ըէիս էր ընտրւել, վարդապետի կամքի հակառակ գեղում վարժապետ էր բերել, վարժատուն բացել:

Նախկին ըէիսը անգագար կրկնում էր վարդապետին.

— Դժոխքից փախած էս ջաղու պառաւը քանի որ կալրի, մեր գեղում երկնքի ագարակի գործն առաջ չի ելթալ:

— Բայց քնչպէս անենք, պատասխանում էր յուսահատ պրօպագանդայի աշակերտը, քանի որ այդ ջաղիների թիւը չի պակասում Տորօնից:

ԱՏՐՊԵՏԱՆ

Լ Ո Ւ Ս Ա Դ Ի Մ Ի Ն . . .

Լուսադէմին այնպէս անոյշ
Անտառի մէջ սոխակն երգեց
Եւ բացւելով այնպէս քնքոյշ
Տերեւի մէջ վարդը բուրեց.

Արշալոյսը
Շուռադուռնած

Լուռ բացուում է.

Լի բուրմունքով

Եղեմական,

Երազներով

Խաղաղութեան

Յգը լի է...

Ջարթիր, ընկեր, մտածմունքից
Թո՛ղ հեռանալ սև տրտմութիւն
Ուժեղ, առոյգ, ազատ ցաւից
Դու աչքերդ ուղղիր հեռուն...
Կանցնի տանջանքն այս ահռելի
Այս մեծ վիշտը աշխարհային,
Որ խեղդում է հեգ թշւառի
Մաշւած սիրտը, այրւած հոգին...
Կիջնէ աշխարհ երջանկութիւն...
Ջարթիր ընկեր, գիշերն անքուն
Շատ տանջւեցինք մենք քայքայւած...
Լսիր, ինչպէս լուսադէմին
Բնութեան երգն է ներդաշնակ,
Ինչպէս չքնաղ տիեզերքին
Աւետում է օրը նոր կեանք...

ԵՐԻԱՆԻ ՊԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՍՈՒՆ - ՀԻՆԳ ՏԱՐԻ ԱՆՅԱԻ

Երեսուն և հինգ տարի անցաւ այն օրից, երբ տնայադատաւ հայոց ականաւոր վիպասան Խ. Աբովեանը, — երեսուն և հինգ տարի անցաւ այն օրից, երբ հրատարակւեց նրա «Վէրք - Հայաստանին», սակայն այդ երեսուն և հինգ տարւայ ընթացքում չերեացին հեղինակի միւս աշխատութիւնները, միայն հասարակութեան մէջ տարածւում է թէ՛ նա ունի շատ ուրիշ ձեռագիր վէպեր «Վէրք - Հայաստանի» նման, և մինչև անգամ նրանից էլ լավ... Բայց դրանցից մինն էլ չտպագրւեց, բացի մի քանի կժկտուր յօդւածներից և ոտանաւորներից, որոնք գտնւելով գանազան անհատների ձեռքին, հրատարակեցին պարբերական հրատարակութիւններում:

Երբ «Կռունկի» մէջ հրատարակւեց Խ. Աբովեանի անտիպ գրւածների ցանկը, հասարակութիւնը աշխարհ տեսաւ որ նա բացի «Վէրք - Հայաստանից», ունեցել է շատ ուրիշ վէպեր և ոտանաւորներ, սակայն այդ վէպերը և ոտանաւորները դարձեալ անյայտ մնացին, թաղնւելով խաւարում, մինչև այժմ: Խ. Աբովեանի առանձին գրքերով հրատարակւած աշխատութիւններն են՝ «Վէրք - Հայաստանի» և Պարոպ վախտի խաղալիք, որոնցից առաջինը տպւեցաւ 1858թ. Թիֆլիսում «Կռունկ» ամսագրում

Պրո. Մանուկյան

† Մ Կ Ր Մ Ի Ն Պ Է Ն Ի Կ Ր Մ Ն Ն Ե Մ Ա

տպուեցաւ նոյնպէս նրա «Օլսաննայ» և «Զանգի» վէպերը. «Արշալոյս—Արարատեանում» նրա մի գրաբար ոտանաւորը, անցեալ տարի «Ար-ձագանքում» մի ուրիշ ձեռագիր «Առ Հայր Հասան-Ջալալեան»։ Ռուսաց «Кавказъ» լրագրում նա գրեւէ է երկու յոդուած «О Курдахъ» և «Восхо-ждение на Араратъ»։ Երբ նա գեռ Դորպատ ուսանում էր, նա աշխատակցում էր մի քանի գերմանական լրագրների ևս։

Ահա այստեղ գետեղում ենք նրա անտիպ աշխատութիւնները ցուցակը՝ օգտուելով «Առուսիկի մէջ Հրատարակուած ցանկից»։

1. Աղբւս առ Մուսայնի ի դէմն Հայաստանեայց.
2. Մաւածմունք ի տեսիլ Հայրենեայց.
3. Կարօտութիւն նախնի վայելչութեանց Հայրենեայց իմոց, ասացեալ է 1814 ամի յերեւան (ոտանաւոր).
4. Բան Հրաժարական առ բարեկամ մի, որ գիմէր է Հայ-րենիս է 1831 ամի. բանաստեղծութիւն արձակ յաւելւածով.
5. Մուս Հայկայ ի Հայաստան, և արհաւիրք երեւակայութեան նորա ի ժամ պատերազմին, որ է 1826 ամի (երկար բանաստեղծութիւն).
6. Խնդամիտ զգացմունք երախտագէտ Հայկազին յաղա-տութիւն Հայրենեայց իւրոց, ասացեալ յերեւան է 1826 առ Կոմնիս Նրեանի.
7. Առ գալուստ Նորին Բարձր Սրբազանութեան Սրբազան Կարապետի Սրբեպիսկոպոսի Վրաստանի և Տայոյց.
8. Զգացմունք յաւալի սրտիս ի տեսանելի իմ յօտարութիւն զիւրեւի Հայրենակիցն իմ զԲագալ Ֆաշադեանի 1832 ամի յ2 Մարտի է Դորպատ։ Այս ոտանաւորը վերջանում է արձակ շարագրութեամբ։
9. Առ Հանգէս ուխտի է լեռան Միւսմիկայայ է 1840 ամի.
10. Կարօտութիւն առ սիրելին է 1842 ամի։
11. Մենաստան Սուրբ Գեղարդայ Վանից է 1842 ամի։ Այս բանաստեղծութիւնը ունի բազմաթիւ ծանօթութիւններ։
12. Յունաստանութիւն աշխարհի։
13. Ի վերայ ուրումն տարաբաղդ աղջկան, յուրմի Մարտի է 1844 յերեւան.
14. Մուս է Հայրենիս է 1844 ամի։
15. Առ պատուական իմ բարեկամ և աշակերտ Հոգեւորն՝ շնորհալուրդ պատանիկ Նզար Ալիսկան է 1844 ամի է 38 Ապրիլի։
16. Առաջի պատկերի բաղմբախտ իմ բարեբոլը Ֆրեդրիկայ Պարբոտի, որ վախճանեցաւ է 1842 ամի է Դորպատ։ Այս ոտանաւորն ունի նոյնպէս արձակ ոճով զբաւած ծանօթութիւն։
17. Առ շնորհածաղիկ պատանի, ի վեցն Օգոստոսի 1846 ամի։
18. Բան ասացեալ է վերայ դամբարանի սիրելի աշակերտին իմոյ Ղորմազ Արդութեանի է բերանոյ ընկերաց իւրոյ, որ վախճանեցաւ է 24 Մարտի 1840 ամի է 15 ամի կէսից իւրոց։ Այսովեանի գրած աշխարհաբար լեզուով վէպերը, որոնք գեռ անտիպ են։

1. Աղնէայ վէպ, որ գրւած է Թիֆլիսում 22-ին մայիսի 1841 ամի։

2. Ֆէօդորայ կամ որդեկան սէր, վիպասանութիւն, որը գրւած է 11-ին յուլիսի 1841 թւին։

3. Օլսանայ, վէպ։

4. Զանգի, վէպ։

Վերջին երկուսը այսինքն Օլսանայ և «Զանգի» առան-ձին գրեթէ լոյս չեն տեսել, սակայն տպուել են «Առուսիկ» ամսագրում 1861 թւին։

Նոյնպէս մի վէպիկ աշխարհաբար լեզուով «Աղնամտու-թիւն» և մի տեսակ հարձառօտ առածներով ու առակներով։

Արգետք Աբովեանը ուրիշ գրւածքներ էլ ու-նի՝ բացի սրանից, մեզ յայտնի չէ։

ԶԱՐ. Տ.

1893 ապրիլի 22-ին
Բաթում

Խ Ն Դ Ի Ր Վ

(Աւերէդ Տիկտարեց)

Երբոր ես ննջեմ շիրմի սուերի տակ
Յաւիտենական գրոշմը շրթանքիս, —
Մի գալ թըջելու քո խօլ արցունքով
Պաղ, ահկեանք փոշիս։

Ինձ ազատելու դու ոյժ չ'ունեցար,
Երբոր լուսաբեկ կորչում էի ես։

Եւ իմ ցուրտ շիրմին դու այցելելու
Չըգաս։ Չ'երևես...

Ծանր է կամ թեթեւ յանցանքդ իմ առաջ, —
Այդ, չքնաղ մանուկ, մէկ է ինձ համար,
Բայց ես ողջ հագուով հանգիստ եմ խնդրում,
Եւ սպասում երկար...

Դու ազատ եղիր և միշտ սիրելի,
Դու կ'շտամբանքներ բընաւ չըսպասես,
Բայց ուր իմ անշուք շիրմը լինի,
Տես, մօտից չ'անցնես...

ՌՆՈՓՐԻՍՍ ԱՆՈՓԵԱՆ

1892 թ. դեկտ. 22
Նոր-Նախիջևան

ՖԻԼՈՍՖԵՐԱՆ ԵՒ ՌՊԱՅՈՒՄ ԵՒ ՄԵԶ ՄՕՏ *)

Հասկանալի բան է, որ երբ ֆիլոսոֆիան տարած-ւելով թշուառութեան հասցրեց շատ երկրներ ժողովուրդը, եւրոպայի տէրութիւնները չէին կարող ուշադրու-թիւն չըդարձնել այդ սարսափելի միջոցներին աւերում-ներին։ Ամենից վաղ և ամենից շատ վնաս էր կրել Ֆր-րանսիան, այդ պատճառով էլ Ֆրանսիայում ամենից ա-ռաջ սկսեցին աշխատել միջոցներ հնարելու, ֆիլոսոֆիայի առաջն առնելու համար։

Տէրութիւնը և գիտնականները, հասարակ գիւղացիք ու քաղաքացիք, առեւտրականներն ու արհեստաւորները — մի խօսքով ֆրանսիական ազգի բոլոր դասակարգերին ու կոչումներին պատկանող մարդիկ սկսեցին աշխատել վճռել վերոյիշեալ խնդիրը, գտնել ֆիլոսոֆիայի առաջն առնելու մի հնար, ասում է Հէյդեկը իր գեկուցման մէջ։

Շնորհիւ ուսումնականներին ահագին ջանքերի յա-ջողեց գտնել մի քանի միջոցներ ֆիլոսոֆիայի դէմ, որոնք սակայն չեն կարողանում իսպառ ոչնչացնել ֆի-լոսոֆիան, այլ միայն թուլացնում են նրա ոյժը։ Այստեղ ես կարճաօտ կերպով կնկարագրեմ միմիայն գլխաւոր միջոցները, որոնք գործ են գրւում այժմ ֆիլոսոֆիայի դէմ։

Հէյնց սկզբից ուսումնականները աշխատում էին գտնել մի այնպիսի նիւթ, որը սրււլած լինելով հողի մէջ, ոչնչացներ վագերի արմատները վրայ գտնւող ֆի-լոսոֆիան, չլինասիլով միևնոյն ժամանակը վագերին։ Տա-

*) Տես «Տարագ» № 17։

լարախտաբար մինչև այժմ դեռ այդպիսի նիւթ չէ գտնուած: Ծծմբածխածինը (sulfure de carbone, сѣрнис-тѣй углеродъ), որը այժմ ամենից շատ գործ են ածում ֆիլոքսերայի դէմ, թէև յաջող կերպով կոտորում է ֆիլոքսերան, բայց միևնոյն ժամանակ տարաբախտաբար վրանասում է և խաղողի որթերին: Այնուամենայնիւ արտա-սահմանում ահագին քանակութեամբ է գործ ածւում այդ նիւթը, որովհետև դրանից լաւ միջոց դեռ չէ գտնուած: Ծծմբածխածինը հետևեալ կերպով է գործ ածւում: Վարակած այգում խաղողի վազերի մօտ ծակոտում են գետինը առանձին գործիքով ու յետոյ այդ ծակերի մէջ սրկում են ծծմբածխածինը, որը շուտով գոլորշիա-նում է հողի մէջ և հանդիպելով ֆիլոքսերային, կոտո-րում է նրան:

Սրկած հեղուկի քանակութիւնը զանազան է լի-նում. երբեմն հողի մէջ սրկում են շատ ծծմբածխածին, երբեմն էլ քիչ: Նթէ ցանկանում են բոլորովին ոչնչաց-նել վարակած այգիներում գտնուող ֆիլոքսերան, այն ժամանակ հողի մէջ սրկում են շատ ծծմբածխածին: Այդ դէպքում իրաւ կատարելապէս ոչնչանում է հողի մէջ գտնուող ֆիլոքսերան, սակայն ցան այն է, որ շատ ծծմբածխածին գործ ածելը՝ մեռցնելով վազերի արմատ-ները վրայ գտնուող ֆիլոքսերան, միևնոյն ժամանակ մեռցնում է նաև որթերը:

Ճշմարիտ է՝ այդպիսով այգեատէրը ազատւում է ֆիլոքսերայից, բայց միևնոյն ժամանակ նա զրկւում է խաղողի բոլոր որթերից: Խնչ օգուտ այդ տեսակ բը-ժշկելուց, բնականաբար կըհարցնի ընթերցողը:

Ֆիլոքսերայի դէմ կռուելու այդ միջոցը թէև ըստ երևոյթին տարօրինակ և նոյն իսկ անմիտ է, սակայն կան դէպքեր, երբ այդ միջոցը կարող է մեծ օգուտներ տալ: Ահա ինչպէս:

Թող ընթերցողը երևակայի մի մեծ դինեգործական շրջան ծածկւած խաղողի բազմաթիւ այգիներով և բո-ւորովին ազատ ֆիլոքսերայից: Երբ օրինակ այդ տեսակ շրջանների՝ կարելի է մատնանիչ անել Գանձակի կամ Ն-րեանի խաղողի այգիները, որոնք բարեբախտաբար դեռ չեն վարակւած ֆիլոքսերայով:

Այժմ ենթադրենք, որ այդ շրջանների այգեատէրե-րից մէկը վարակւած տեղից բերել է խաղողի վազ ու տնկել իր այգում: Դրա հետևանքը ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է. այդ մարդու այգու մի մասը շուտով կը վարակւի ֆիլոքսերայով: Խնչ անել: Նթէ ոչ մի միջոց գործ չդնենք, ֆիլոքսերան շուտով կ'վարակի ամբողջ այգին, յետոյ կանցնի հարևան այգիները և այդպէս կը տարածւի մինչև որ ամբողջ շրջանը կ'վարակւի կ'ո-չնչանայ ֆիլոքսերայի շնորհիւ...

Ահա այդպիսի դէպքերում վերին աստիճանի օգ-ուտաւէտ է լինում ինչքան կարելի է շուտ գործ դնել վե-րոյիչեալ միջոցը, չպէտք է թոյլ տալ ֆիլոքսե-րային աւելի նստորածել, այլ հարկաւոր է իսկոյն և եթ վարակւած այգում հողի մէջ սրկել շատ ծծմբած-խածին (մի քառակուսի մետր տարածութեան վրայ՝ մօտ $\frac{1}{2}$ ֆունտ ծծմբածխածին):

Այդ քանակութեան ծծմբածխածինի ազդեցութեան տակ կատարելապէս կ'ոչնչանայ վարակւած այգում գտնուող ֆիլոքսերան: Թէև այդ դէպքում ոչնչանում են

նաև ամբողջ այգու վազերը, բայց դրա փոխարէն հա-րեան այգիները փրկւում են սարսափելի միջատից: Այլ այգին բոլորովին ոչնչանում է, դրա փոխարէն ամբողջ շրջանը փրկւում է ֆիլոքսերայի աւերումներից: Այդպիսով ֆիլոքսերան չկարողացաւ տարածել Թիֆլիսի նահան-գում, թէև երեացել էր Թիֆլիս քաղաքի Վոնդոն հիւրա-նոցի այգում. այդ այգու բոլորը վազերը ոչնչացան ծծմբածխածինի մեծ քանակութիւն շործածելուց: Այդ մի-ջոցը գործ է դրւում Ղրիմում և Ջուրջեղիայում: Զւի-ցերիայում՝ երբ դիմում են այդ միջոցին, այսինքն երբ ոչնչացնում են մի այգի ամբողջ շրջանը ազա-տելու համար, անպատճառ դրամական վարձատրութիւն են տալիս այն այգեատէրին, որ այգին զոհում են ընդ-հանրութեան օգտին: Խնչ ասել կուզէ, որ հակառակ կերպ վարելը վերին աստիճանի անարդարութիւն կըլինէր:

Վարձատրութիւն տալու համար փողը վերցնում են համայնական գանձարանից: Ֆիլոքսերայի դէմ մաքառե-լու ծախսերի միայն մի մասը առնում է իր վրայ դւի-ցերական կառավարութիւնը, իսկ ծախսերի մեծագոյն մասը հատուցւում է հէնց այդ պարտաւորեցուցիչ ապա-հովութեան գանձարանից՝ (la caisse de l'assurance obli-гатoire): Ամեն մի այգեգործ տարեկան տալիս է գանձա-րանին մի որոշ գումար, այդպիսով հաւաքւում է բաւա-կան խոշոր դրամագումար, որից և վարձատրութիւն են տրւում նրանց, որոնց այգիները ոչնչացնում են (Portes et Ruysen—Traité de la vigne, էջ 580).

Այժմ երևակայենք մի ուրիշ դէպք: Ննթագրենք, որ ֆիլոքսերան արդէն տարածւել ու վարակել է ամբողջ շրջանի այգիները: Հասկանալի բան է, որ այսպիսի դէպ-քերում վերոյիշեալ միջոցի գործ ածելը (այսինքն շատ ծծմբածխածին գործ ածելը) անխելութիւն կըլինէր, որովհետև դրա հետևանքն այն կըլինէր, որ ամբողջ վա-րակւած շրջանի այգիները կ'ոչնչանային:

Այդ պատճառով երբ ֆիլոքսերայով վարակւած են լինում շատ այգիներ, վերջինների հողի մէջ սրկում են անհամեմատ աւելի քիչ ծծմբածխածին: Այս վերջինը իր քշութեան պատճառով թէև չի կարողանում կատարելա-պէս ոչնչացնել վազերի արմատների վրայ գտնուող ֆի-լոքսերային, սակայն էլի օգնում է նրանով, որ՝ մեռցնե-լով ֆիլոքսերայի մի յայտնի մասը, գոնէ թուլացնում է նրա աւերող ոյժը:

Ֆրանսիայում, ուր ֆիլոքսերան արդէն սաստիկ է տարածւած, գործ է ածւում այս երկրորդ միջոցը. այն-տեղի այգեատէրերը սրկում են իրանց վարակւած այգի-ներում փոքր քանակութեամբ ծծմբածխածին, և ֆիլոք-սերան այդ պայմաններում էլ չի կարողանում չորացնել որթերը:

Սակայն այս միջոցը ունի այն պակասութիւնը, որ պէտք է կրկնել ամեն տարի և հասկանալի է թէ ինչու սրկելով հողի մէջ քիչ ծծմբածխածին, ոչնչանում է ֆի-լոքսերայի միայն մի մասը, միւս մասը մնում է կենդա-նի, բազմանում է և մի տարից յետոյ նորից վտանգա-ւոր է դառնում, այնպէս որ նորից հարկաւոր է լինում գործ ածել ծծմբածխածին նրա ոյժը թուլացնելու համար:

Այդպիսով այգեատէրերի մշտական տարեկան ծախ-սերի վրայ աւելանում է նաև մի նոր բաւական խոշոր

ծախս, ծծմբածխածնի գործածութեան պատճառով: Սակայն այդ նոր ծախսը չի վնասում այգեգործի տնտեսութեանը արտասահմանում, որտեղ գինին անհամեմատ աւելի շահաւէտ արդիւնք է տալիս քան թէ մեղ մօտ: այնտեղ այգեատէրերը՝ ստանալով մեծ օգուտներ իրանց այգիներէր, կարողանում են նաև մեծ ծախսեր անել ֆիլոքսերայի դէմ կռւելու համար: Իսկ մեղ մօտ պայմանները ուրիշ են, մեր այգեատէրերն այնքան քիչ եկամուտ են ստանում, որ հազիւ հազ կարողանում են ծայրը ծայրին հասցնել, նոյն իսկ ֆիլոքսերա չեղած ժամանակ: Իսկ եթէ մեղ մօտ երկայ ֆիլոքսերան մեծ տարածութեան վրայ և ծախսերը աւելանան ծծմբածխածնի մշտական գործածութեան պատճառով, մեր այգեատէրերը կընկնեն ուղորմելի դրութեան մէջ, մանաւանդ որ Կովկասում ծծմբածխածինը շատ աւելի թանկ է արժէ, քան թէ արտասահմանում, օրինակ Ֆրանսիայում:

Պարզ է որ ֆիլոքսերան Կովկասում աւելի ևս մեծ թշուառութիւն կարող է առաջացնել քան թէ արտասահմանում:

Բացի ծծմբածխածնի գործածելուց, մի ուրիշ միջոց էլ են գործ դնում ֆիլոքսերայի աւերումների առաջն առնելու համար:

Այդ միջոցն ամերիկական վագների գործածելն է: Մենք տեսանք որ ֆիլոքսերան գլխաւորապէս վնասում է վագների արմատներին: Հասկանալի բան է, որ քանի աւելի քնքոյշ լինեն վագների արմատները, այնքան վագները աւելի սաստիկ կ'վնասեն ֆիլոքսերայից և ընդհակառակը՝ պինդ, կոպիտ արմատներ ունեցող վագների տեսակներն աւելի քիչ կամ նոյն իսկ բոլորովին չեն վտանգւել ֆիլոքսերայից:

Դրանից յետոյ հասկանալի կ'լինի՝ թէ ինչ պատճառներով են սկսել այժմ շատ տեղ գործածել ամերիկական վագները, որոնց արմատները վերին աստիճանի կոպիտ են ու պինդ, նրանց մէջ ֆիլոքսերան չի կարողանում ցցել իր կնճիթը, և ամերիկական որթերին ֆիլոքսերան չի կարողանում այնպէս վնասել ինչպէս եւրոպական տեսակներին:

Ուրեմն, եթէ անկեմք մեր այգիներում որթերի ոչ թէ տեղական, այլ ամերիկական տեսակները, ֆիլոքսերան թէկուզ ահագին քանակութեամբ տարածւած էլ լինի հողի մէջ, այնուամենայնիւ չի կարողանալ մեծ վնաս հասցնել այգիներին: Մի բան պէտք է աւելացնել միայն, այն է որ ամերիկական տեսակների խաղողը առհասարակ լինում է կոպիտ և նրանից ստացած գինին ըստ մեծի մասին անպիտան: Դրանով է բացատրւում, որ արտասահմանում տնկում են ամերիկական վագները ոչ թէ նրա համար, որ նրանցից պտուղ ստանան, այլ որպէս զի նրանց վրայ պատւաստեն եւրոպական տեսակները: Այդպէս են անում նամանաւանդ Ֆրանսիացիք: Այդ տեղ պատւաստած վագները՝ ունենալով «ամերիկական արմատներ», չեն վնասում ֆիլոքսերայից, և մինչոյն ժամանակ տալիս են զեղեցիկ պտուղներ:

Այս միջոցը՝ ինչպէս տեսնում է ընթերցողը՝ ոչինչ օգուտ չի կարող տալ այն այգեատէրերին, որոնց վարակւած այգիները սլարուեակում են եւրոպական տեսակների վագեր: Անհրաժեշտ է լինում այդտեղ բոլոր տունկերը փոխել:

Բացի դրանից կայ մի ուրիշ դժուարութիւն ամերիկական վագերի գործածելու մէջ: Վերին աստիճանի դժուար է ամերիկական յարմար և ամուր տեսակի ընտրութիւնը: Թէև այժմ բազմաթիւ ամերիկական տեսակներ կան, սակայն նրանցից շատ քչերն են պիտանի այդ նպատակի համար, իսկ մեծամասնութիւնը մի քանի տարի ծառայելուց յետոյ չորանում են՝ մեռցնելով և նոյն եւրոպական տեսակները, որ պատւաստւած է լինում նրանց վրայ:

Այժմ գիտնականները բաժանւած են երկու բանակի, մէկը մինչև երկինք է բարձրացնում ամերիկական վագերի գործածութիւնը և պնդում է որ մեր միակ փրկութիւնը այդ միջոցն է, հակառակ բանակը (հակա-ամերիկականները) իր կողմից ոչինչ նշանակութիւն չի տալիս այդ միջոցին և առաջարկում է գործածել մի-միայն ծծմբածխածին:

Սակայն առաջինների, այսինքն ամերիկական վագերի պաշտպանների կարծիքը սկսել է աւելի ու աւելի մեծ համակրանք գրաւել այգեատէրերի և ուսումնական ընկերութիւնների կողմից: Ամերիկական վագերի գործածութիւնը ահագին օգուտներ է տւել Ֆրանսիայում, այնտեղ այգեատէրերը գործածեցին ամեն մի միջոց ֆիլոքսերայի առաջն առնելու համար, բայց երբ համոզւեցին, որ ոչ մի միջոց չի օգնում, ոչնչացրին իրանց հիւանդ վագերը և նրանց տեղ՝ տնկեցին ամերիկական տեսակներ, և պատւաստեցին վերջինների վրայ իրանց տեսակները: Եւ չնայած որ ֆիլոքսերան այնտեղից դեռ չի անհետացել, սակայն պատւաստած վագերը բոլորովին առողջ են և տալիս են հիանալի պտուղ: Այս պարզ առաջնից է, որ ամերիկական վագերի գործածութիւնը յայտնի պայմաններում կարող է մեծամեծ օգուտներ տալ:

Այս բոլորը ի նկատի ունենալով, ռուսաց կառավարութիւնը մի քանի տարի սրանից առաջ հիմնել է Կովկասում Կելերիի (Անդրկովկասեան երկաթուղու կայարան) մօտ Սակարիում մի գիտնական հիմնարկութիւն՝ «Ամերիկական վագերի տնկատան» (Питомникъ американскихъ лозъ), որի նպատակն է իմանալ թէ ամերիկական վագերի որ տեսակներն են ամենայարմարը մեր կլիմայական պայմաններում:

ՍԱՄԻԷԼ ԲԱԼԱՂԱՆ

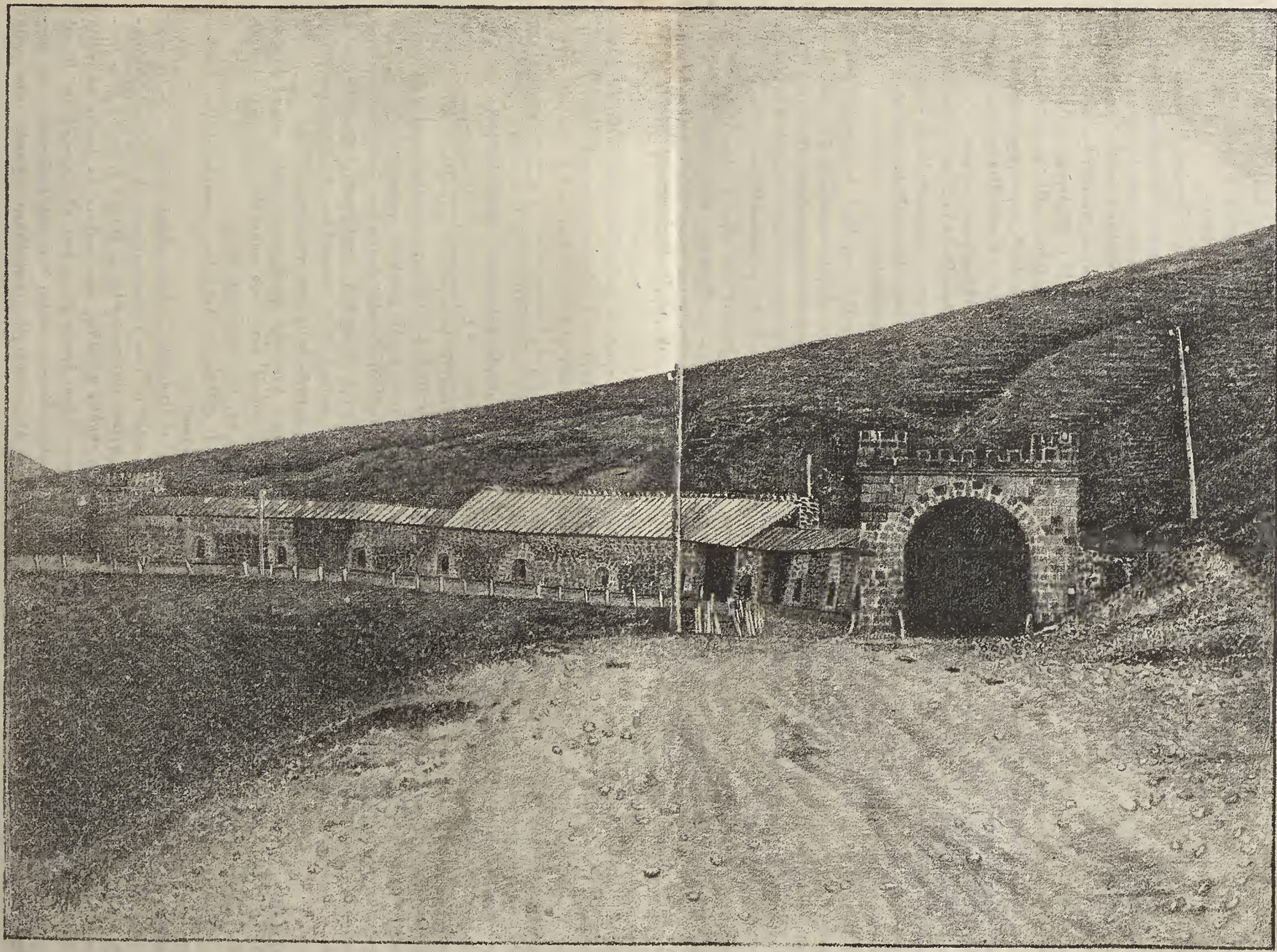
Գ Ի Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՔՐԷԱԿԱՆ-ՄԱՐԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՕՆԳՐԷՍ *)

Անցեալ տարի օգոստոսին Բրիւսսէլում տեղի ունեցաւ քրէական-մարդաբանական կոնգրէսը, որին մասնակցում էին գիտութեան բազմաթիւ ներկայացուցիչներ՝ զանազան երկրներից: Կոնգրէսի նպատակն էր զբաղւել քրէական-մարդաբանութիւն կոչւած գիտութեան վերաբերեալ զանազան խնդիրներով:

Որպէս զի հայ ընթերցողը կարողանայ հեշտութեամբ հասկանալ յիշեալ կոնգրէսում շօշափւած հար-

*) Քաղաածք ը P. МЫСЛЪ՝ ամսագրի ներկայ թւի № 2-ից:

Երեւանեան խճուղի, Սեւանայ լճի մօտ.

ցերը, կարճ կերպով կրթացատրենք թէ ինչ է հասկացւում քրէական մարդաբանութիւն» ասելով:

Բոլոր ժամանակներում գոյութիւն են ունեցել մարդկանց մէջ այսպէս անւանող «յանցաւորներ», այսինքն գողեր, մարդապաններ, աւաղակներ, հարբեցողներ և այլն: Նւ ամեն տեղ էլ յիշեալ յանցաւորների համար օրէնսդրութիւնը նշանակած է ունեցել համապատասխան պատիժներ: Իրաւաբանութեան մի նշանաւոր ճիւղ շարունակ զբաղւել է այն հարցով, թէ գողերին ինչպէս պատժել և մարդապանի հետ ճոյզն փարել: Բայց ինչ հետեանք է ունեցել այդ բոլորը: Ոչինչ: Իրաւաբանները յոգնեցին դատաւարտելով և վարչութիւնները՝ պատժելով, իսկ կեանքը շարունակում է կրկին առաջ բերել ամեն տեսակ «յանցաւորներ»:

Հասկանալի է որ մարդկային միտքը չէր կարող թմրած մնալ և այս աստիճանով: Նա վերջապէս սկսեց զարթնել և դատաւարտել ու պատժելը անբաւարար համարելով ինքնիշխան հարցրեց «չինքն թէ յանցաւորները նոյնպէս բնական երևոյթներ են, այսինքն առաջ են դալիս դանազան՝ իրանցից անկախ հանգամանքների ազդեցութիւնից»: Բամին փնտում է, որովհետեւ չի կարող չը փչիլ, ջուրը վազում է, որովհետեւ նրան մղում է երկրի ձողովան ուժը: Գուցէ այդպիսի դրութեան մէջ է և այն մարդը, որ հարբում է, դողանում է, սպանում է: Կամ չլինի թէ հա հիւանդ է, կամ թէ հասարակաց կեանքն է ձգում նրան «փորձութիւնների» մէջ...

Ո՛հ, դարմանք, այդ բոլորի մէջ ճշմարտութիւն կայ:

Մարդասէր գիտնականները սկսեցին հետազոտել ակնարկւած հարցերը, և հետզհետեւ եկան այն եզրակացութեան, որ եթէ ոչ բոլոր յանցաւորները, դոնէ նրանցից շատերը ոչ թէ անարգանքի, դատաւարտութեան են արժանի, ոչ թէ զգուշ, պատժարժան մեղաւորներ են, այլ որ նրանք ֆիզիկական և հոգեկան տկարութիւնների ենթակայ և կեանքի աննպաստ անիւների տակ ճնշւած տարաբախտ անձնաւորութիւններ են, որոնցից ոչ թէ վրէժ առնել է հարկաւոր ասնջելով, գլխատելով նրանց, այլ անհրաժեշտ է խնայել, զթալ, ողորմել ու նրանց ուղղելու համար միջոցներ ձեռք առնել: Այդպէս ահա մարդաբանութիւնը ոտք է դնում իրաւաբանութեան մէջ և աշխատում է վերակազմել նրան, որովհետեւ յանցաւորը որքան իրաւաբանական աւարկայ է, նոյնքան էլ բնագիտական հետազոտութիւնների արժանի երևոյթ է: Առանց մարդաբանութեան՝ իրաւաբանութիւնը չէ կարող արդարացի լինել, ուղիղ չի լինիլ այն օրէնքը, որը հակառակ է մարդաբանական ճշմարիտ սկզբունքներին, պիտի բղխէ մարդաբանութիւնից: Այդպիսով առաջ է դալիս խնդիրների և հետազոտութիւնների մի նոր շրջան, որ և ստանում է քրէական մարդաբանութիւն» անունը:

Քրէական մարդաբանութեան ամենանշանաւոր ներկայացուցիչն է իտալական գիտնական Լոմբրոզոն, որը իր սեփական աշխատութիւններից, ի նկատի ունենալով նոյնպէս մի շարք երկրորդական հետազոտողների արդիւնքները, կազմեց մի ամփոփ տեսութիւն, որով և քրէական-մարդաբանութիւնը դասաւորեց զբաղան գիտութիւնների շարքում:

Լոմբրոզոն իր տեսութեան մէջ մի քանի սխալներ արեց, բայց և այնպէս նրա ծառայութիւնը նշանաւոր

է: Ահա թէ ինչ էր ասում Բրիւստելի կոնգրէսում տաղանդաւոր փաստաբան Օտլեարը. «Աս որպէս իրաւաբան դատաւարակել եմ մեծաֆիզիկական և վերացական դատարաններով: Բայց վերջապէս Լոմբրոզոյի աշխատութիւնները բացեցին իմ առջև նոր հորիզոններ, աւելին ինձ կատարելապէս նոր գաղափարներ և բոլորովին ուրիշ լոյս սփռեցին յանցաւորների վրայ»:

Նպատակ ունենալով ուսումնասիրել իսկական յանցաւորներին, պրոֆեսոր Լոմբրոզոն ենթարկեց նրանց բազմակողմանի հետազոտութեանց, ուսումնասիրեց նրանց զուս-արտաքին յատկութիւնները—գանգի չափսերը և ձեւերը, երեսի մասերի զարգացողութիւնը, և այլն: Նա հետազոտեց յանցաւորներին և՛ ֆիզիոլոգիական տեսակետից, օրինակ արեան շրջանաւարտութիւնը, քննեց նրանց հոգեկան տեսակէտից՝ այսինքն նոյն գղացումները, բռնազրուամբ, մտածողութիւնը և այլն: Այդ բոլորից երևաց, որ հետազոտութեան ենթարկւած յանցաւորները ֆիզիկական և հոգեկան թերութիւններ և անբնականութիւններ ունեն: Նոյն փաստը հաստատեցին և շատ ուրիշ հետազոտողներ: Նւ նոյն իրողութիւնը յայտնի է շատ բանտային վերաւսուցիչներին:

Շատ գիտնականներ սկսեցին նայն ուղղութեամբ հետազոտութիւններ անել և այդպիսով փոքր առ փոքր առաջ եկաւ իրաւաբան-մարդաբանների մի ամբողջ դասը, որի ներկայացուցիչները ահա ժողովւել էին Բրիւստելի կոնգրէսում մտքեր փոխանակելու:

Կոնգրէսը քննելով նոր դպրոցի սկզբունքները՝ ընդունեց մօտաւորապէս հետեւեալ հիմունքները. 1) Պատժելու դիւտաւոր նպատակը պիտի լինի ոչ թէ վրէժ առնել, այլ հասարակութիւնը պաշտպանել յանցանքի չարիքներից. 2) Մարդաբանական դպրոցը ձգտում է ուսումնասիրել զբաղան գիտնական մեթոդներով յանցանքների տեսակներն ու նրանց առաջ բերող պատճառները և որոնել նրանց դէմ մաքառելու աւելի զբաղան միջոցները: 3) Յանցանքն առաջանում է յանցաւորի ֆիզիկական-հոգեկան տկարութիւնների և արտաքին աննպաստ հանգամանքների փոխադարձ ազդեցութիւնից. 4) Նոր դպրոցը համարում է յանցաւորին մի անբախտ և տկար արարած, որը չէ կարողանում գոյութեան կռիւը մղել օրինական ձեւերով. 5) Մարդաբանական դպրոցը՝ համարելով յանցանքներին բնական պատճառներից առաջ եկած երևոյթ, նրանց դէմ մաքառելու համար անհրաժեշտ է համարում ընդարձակ բարեկարգիչ միջոցներ ձեռք առնել, օրինակ մեծ քաղաքներում ձրի ճաշարաններ հիմնել և այլն, և 6) նոր դպրոցը գտնում է որ պատժ տեսակը և եղանակը պիտի որոշւի ամեն անգամ ի նկատի ունենալով բոլոր այն ազդեցիկները (ֆակտոր), որոնք ներգործել են յանցաւորի վրայ:

Ի միջի այլոց կոնգրէսը զբաղեց երկու կարևոր հարցերով:

1) Անուղղելի յանցաւորների խնդիր.—Փորձը ցոյց է տալիս, որ շատ յանցաւորներ ոչ մի միջոցով չեն փոխւում, չեն ուղղւում: Թէկող ինչպէս էլ նրանց հետ վարւեն, նրանք դարձեալ պահպանում են իրանց անգովիլ ձգտումները, իրանց վնասակար բնաւորութիւնը: Ուստի գիտնականներից ոմանք, նոյն իսկ Լոմբրոզոն, այն կարծիքն են յայտնել թէ այդպիսիները իսկապէս անուղղելի

յանցաւորներ» են, հետեւապէս ի դուր են նրանց ուղղելու նորադրուով դործ դրուով միջոցները: Նրանք ֆիզիկական և հոգեկան կազմակերպութիւններ այնպէս է որ ոչինչ չէ կարող նրանց վրայ ազդեցութիւն անել: Այս կարծիքին իրաւամբ ընդդէմախօսեց ռուսական գիտնական Դրիլը, որի համոզմունքով այդ եզրակացութիւնը սխալ է: Մենք մոռանում ենք—ասում է Դրիլ—մի հարց դնել, այն է թէ՛ արդեօք ամեն բան, ինչ որ արւում է յանցաւորներին ուղղելու համար, իսկապէս անւում է լաւ և նպատակայարմար կերպով, կամ թէ՛ արդեօք ամեն ինչ արւում է, ինչ որ կարելի է անել:

2) Նրկու դպրոցների հաշտեցնելու խնդիր.—Վոնդրէսում մասնակցում էին նաև իրաւաբանական հին ուղղութեան ներկայացուցիչները: Սրանցից աւելի ծայրահեղները նոյնիսկ հերքում էին նոր դպրոցի գոյութիւնը և կամենում էին սլաշտպանել հին ուղղութեան հիմունքները: Իսկ աւելի չափաւորներն առաջարկում էին հաշտութիւն կայացնել երկու ուղղութիւնների մէջ փոխադարձաբար զիջողութիւններ անելով: Զարմանալի է որ նրա գիտութեան պատկանողները մէջ գտնւեցին մարդիկ, որոնք հնարաւոր և ցանկալի համարեցին նմանօրինակ հաշտութիւնը:

Մեզ համար հասկանալի չէ, թէ ինչ հաշտութիւն կարող է լինել ճշմարիտ գիտութեան և սքոլաստիկ ֆրադաբանութիւնների մէջ: Զիջողութիւն անել կարելի է օրինակ տնտեսական ասպարիզում, որտեղ մասնակցողներից ոմանք կարող են հրաժարւել իրանց հասնելիք բաժնի մի մասից յանուն ընդհանուրի: Բայց գիտութեան մաքի ասպարիզում փաստը, իսկութիւնը, արամարանութիւնը զիջել՝ նշանակում է դաւաճանել գիտութեանը, ասպատամբել ճշմարտութեան դէմ: Մեր համոզմունքով ոչ հնարաւոր է և ոչ ցանկալի է պահել նոր գիւնին հին կարասների մէջ:

Ա. ԹԱՌԱՅԵԱՆՅ

ՊՍԻԿ ՓԵԼԻԷՏՈՆ

Փաղաքային խորհրդի առաջիկայ ընտրութիւնները ամենքի միտքը կլանել են: Մարդիկ ոչնչով չեն ուզում զբաղւել, բացի այդ ընտրութիւններից: «Ժողով» ասած աստը շարունակում է գոհեր տանել Վայ ինձ, վայ ինձ, ևս էլ վերջապէս վարակեցի: Բայց ինչպէս: Նա ուղում եմ քաղաքային ձայնաւոր դառնալ: Այո, բաւական է, որքան ձայնս փորումս պահեցի, պէտք է վերջապէս աշխարհ գորդեցնեմ:

Պրոպագանդան վաղուց սկսել է: Անցեալ կիրակի երեկոյեան քաղաքիս «Վալիւշայեա Բալիս» ասած թաղում ընտրողների ժողով կար: Նա էլ կանչւած էի:

—Ար կամենա՞ք ձայնաւոր լինել,—հարցրեց ինձ մի արխիւարիուս, հէնց որ ներս մտայ:

—Այո, շատ ցանկանում եմ: Բայց ցենզ չունեմ:

—Այդ ոչինչ, կը գտնենք,—պատասխանեց արխիւարիուսը,—իմ կնոջ մօր քոյրը, պառաւ Անաստասիան, ունէ, քեզ կը կարգենք խնամակալ:

Նա ուրախացայ, անունս մտքին «Վալիւշայեա-Բալ-

կայի» ցուցակը: Վազեցի մամուլի ներկայացուցիչները ժողովը, որ այնտեղ էլ աշխատեմ անունս ներս խրել: Հաւաքւել էին մօտ 20 խմբագիրներ և աշխատակիցներ, որոնցից երկուսը միայն ցենզ ունէին: Նա յայտնեց թէ ուղում եմ կանգնեալ գրել: Ինձ ուղարկեցին միւս սենեակ, որ իմ մասին կարծիքներ հաւաքեն, արդեօք արժանի եմ ընտրւելու: Հէնց որ դուրս էի եկել, խոկոյն ներս կանչեցին և ասացին, որ «կարծիքը» կազմեց,—գողութիւն չեմ արել, արժանաւոր մարդ եմ:

Բայց ցենզ չունիմ, այստեղ էլ կը կենցիկ ես խորամանկաբար, —նա կը գտնեմ,—ասաց հրապարակաբօս Սուբուրովը:

—Իսկ դուք ունէ՞ք:

—Ոչ, Սերաֆիմ Պետրովիչը խոստացել է գտնել:

—Իսկ Սերաֆիմ Պետրովիչը ունի:

—Ոչ, Արտէմ Գոստարիչը նրա համար աշխատում է գտնել, իսկ Արտէմ Գոստարիչը համար աշխատում է գտնել Նաիլիմ Նաիլիմիչը, իսկ Նաիլիմ Նաիլիմիչը համար աշխատում է Մարկեան Լուկիանիչը, իսկ Մարկեան Լուկիանիչը համար աշխատում է Սարգիս Աւագիչը, իսկ Սարգիս....

—Լաւ, լաւ,—ընդհատեցի ես,—ինչպէս տեսնում եմ, ամենքդ էլ Վիւթ լօթիներ» էք:

—Ի՞նչ ասել է Վիւթ լօթի»:

—Голубиш, — թարգմանեցի ես: —«Վիւթ լօթիներ» ժողովից գնացի իսկոյն հաստափորների ժողովը: Այստեղ արդէն ամենքը ցենզաւորներ էին և ինչ ցենզաւորներ. բանկիրներ, դրամատէրներ: Սկզբում ինձ ընդունեցին արհամարանքով: Բայց ես մի սուտ փչեցի, ամենքը վախեցան: Նա ասացի, որ երեք հարիւր ինքսուն ու հինգ ընտրողներ ունեմ, որ ում ուզեմ—նրան պէտք է ձայն տան: Այն ժամանակ մի քանիսը Նուսնուսովին բռնեցին, որ ինձ առանց սյլ և սյլի «ցուցակի» մէջ մտցնեն:

—Զեր ապագայ գործունէութեան պրօգրամը,—դարձաւ ինձ Նուսնուսովը:

—Առաջինը քաղաքադուլս կընտրեմ ձեզ, իսկ վարչութեան անդամներ ձեր քենակալին և ձեր տներով որդուն: Ինչ առաջարկութիւն անէք—կընդունեմ, երբոր ասէք այո, կասեմ—այո, երբ որ ասէք ոչ — կասեմ ոչ: Տեղը եկած ժամանակ դարաբաղցիների հէրը կանիծեմ, տեղը եկած ժամանակ՝ կը փառաբանեմ: Եթէ հանդամանքները պահանջեն՝ վաճառականների դէմ կը կուռեմ, եթէ ոչ—նրանց խոնկ կը ծխեմ: Երբ որ կասէք բուն Թիֆլիսեցի պատաւոր գերդաստաններից մէկին կծել—համիցէք՝ զրիչս ձերը, իսկ երբ հրամայէք գովել — ձեր խոնարհ ծառան եմ:

—Բաւական է, դուք արժանաւոր քաղաքացի եւ նախաւոր գործիչի ծրագիր ունէք,—ասացին ինձ չորս կողմից:—Դուք կընտրւէք:

Այսպիսով անունս մտցրին երրորդ ցուցակի մէջ: Միւս օրը երիտասարդների ժողովն էր: Այստեղ այնքան էլ հեշտ չէր քիթս ներս խրել, բայց զնացի:

—Долой плутократию, — գոչեցի ես հէնց որ ներս մտայ:

—Урра! աղաղակեցին միաձայն և ամեն կողմից ժողովականները թափւեցին վրէս ինձ գրկելու:

—Մտցէք, մտցէք սրան էլ ցուցակի մէջ,—գոչեց մէկը, որ փսիկ ինքն էլ չը գիտէր՝ ես ինչ պտուղ եմ: Պրիցի-

պեանը «կատեգորիչական» առաջարկեց «ВОПРОСЪ-Е
ДОХОДЪ» դնել՝ կամենում եմ ընտրել: Աս պատասխա-
նեցի, թէ այդ կամենում եմ: Բայց անողորմներից մէկը,
յօնքերը խոշորացնելով, դարձաւ ինձ:

—Պարզէ՛ր ծրագիրդ:

—Էլէքտրական լուսավորութիւն խառնելու, Գա-
րափում, Սաղում, Հաւաքարում և Կօլօլ թաղում: Շո-
քեշարժ գնացքներով երկաթուղի Օրթոնալից մինչև Վե-
րա: Քսան ու չորս պահապան Թիֆլիսի բանուչորս հայ
եկեղեցիների գանձարանների վրայ...

—Այդ քաղաքային գործ չէ, քաղաքային չէ...

—Ներեցէ՛ք, չարունակեմ... Նոր ջրանցք Հաւաքից,
անտառներ Մթածմինդայի և Մախաթի սարերում...

—Բըւււ...

—Այդիներ քաղաքի բոլոր անկիւններում, բարակ-
ներ ժամանակաւոր բարոյական և մտաւոր հիւանդների
համար: Այնտեղ կուղարկենք բոլոր խաւարամիտներին...

—Եվսլա, էվսլա...

—Մի դոյզ լապտեր (Արձագանքի) և (Նոր - Դարի)
խմբագրատների առաջ:

—Այդ ինչու...

—Որ ներս մտնողները և դուրս եկողները լա-
տենեն իրարու...

—Ա՛ֆէրիմ, ա՛ֆէրիմ, ընդհատեցին խօսքս, — գոհ ենք,
գոհ ենք, մտցնել Մաղքոսին մերայինների ցուցակի մէջ:
Բայց նախ քան անունս մտցնելը, ժողովականե-
րից մէկը, որ շատ խոհեմ մարդ էր, խօսք խնդրեց:

—Պարոններ, — ասաց նա, քաղցր ժպտալով, — շատ
լաւ էք անում ալ: Մաղքոսին ինտելիգենցիայի ցանկն էք
մտցնում, բայց այսուամենայնիւ պէտք է այն էլ ասած...
Ուզում էի հարցը լուծած համարել, ПО ТЕМЪ НЕ МЕНЪЕ,
օրինակի համար, նրա անունը մի քանի ցուցակների մէջ
կայ, այսինքն իմն էլ կայ, որովհետեւ ես... Բայց իսկապէս
ասած, յամենայն դէպս շատ արժանաւոր է, ПО ВО ВСЯ-
КОМЪ СЛУЧАЕ... Համաձայն եմ...

Աս ճառախօսին ծափահարեցի անկեղծ սրտով և
անունս մտաւ ցանկի մէջ: Սակայն այստեղ էլ ցնեղի
մասին հարց բարձրացաւ: Քանուկեց ընտրելիներից
մօտ քսանուհինդը ցենզ չունէին, ես էլ քսանուկեցերու-
դը եղայ: Բայց յոյս կայ, որ ամենքս անտէր որբեր զբա-
նենք:

ՄԱՂՔՈՍ

ՎՐԱՅ ԲՆԱՍՏԵՂԾ ԻՇԽ. ՆԻԿ. ԲԱՐԱԹԱՇԻԼԻ *)

(Կ ե ն ս ա գ բ ա կ ա ն)

Նիկողայոս Բարաթաշիլին ծնւել է 1816 թ.
նոյեմբերի 22-ին Թիֆլիզում. նրա աւելորդ ա-
նունն էր «Տատո»: Բարաթաշիլու ընտանիքի ան-
դամներից շատերը ցոյց են տւել բանաստեղծական
շնորհ և տաղանդը դրանց մէջ անկասկած ժա-
ռանգական է:

*) Օգուտ ենք քաղել Բարաթաշիլու մասին վրա-
ցոյց մամուլի մէջ նորերս լոյս տեսած յօդուածներից
Ծ. 3.

Իշխ. Նիկողայոսը իր սկզբնական կրթութիւնը
ստացաւ իր մօրից, որից կարգաւ-գրել սովորեց,
ապա անցաւ Կալուքանում եղած ժողովրդական
դպրոցը ու թը տարեկան հասակում: Այդտեղ ծա-
նոթացաւ սբ. Գրքին ի հարկէ յայտնի խալիֆա-
յական մեթոդով. բայց ինչ ձևով էլ սովորացնէին
այդ ուսումնարանում՝ դա այնուամենայնիւ ման-
կան մէջ մտքեց մայրենի լեզուի սէրը:

1827-ին, սեպտեմբերին Բարաթաշիլին յանձ-
նեցին հարուստ դասակարգի ու ազնւականների
դպրոցը, որ վերջը գիմնազիոն դառաւ. դա այդտեղ
շատ լաւ ընդունակութիւններ ցոյց տւեց և յայտ-
նի էր ընկեր-տղայոց մէջ իր ուրախ բնավորու-
թեամբ, սրախօսութեամբ, ճարպիկութեամբ և
հռչակուած էր իր շնորհալի պարով, մանաւանդ իր
լէկուերիով: Երևի, շատ չարութիւնեցն էր, որ
1832 թին ջարդւեցին նրա երկու օտն էլ և ինչ-
պէս ասում է պ. Զ. Մթածմինդեյին (ձիճինաձէ),
թէ և առողջացաւ, բայց ամբողջ կեանքում մնաց
կաղ:

Ընկերները նրան սիրում էին իր ազնւութեան
համար, բայց միւս կողմից վախում էին նրանից
իբրեւ երգիծաբանից ու էպիգրամների հեղինակից:

Մի անգամ այդ դպրոցում աշակերտները կոն-
ցերտ տւին. հայերին այդ դուր չեկաւ ու նրանք
սկսեցին ծաղրել: Այդ բանը հասաւ բանաստեղծի
ականջը, նա գրեց մի երգիծաբանութիւն նրանց
վրայ, բաց չըթողնելով և այն վրացոյց, որոնք
համամիտ էին այդ ծաղրողներին: Այդ գրւածքը,
սկսւում էր այսպէս. «Կոնցերտում հրաւիրեցին,
վճարել տւին փողերը»: Ընկերները ծրարի մէջ գը-
նելով այդ երգիծաբանութիւնը պատուհանից նետե-
ցին փողոց և սպասում էին հետևանքին, բայց ոչ
ոք անցորդներից չըվերցրեց. նոքա գրին նամակը
նամակատարի մատնանում՝ մակագրելով թէ հասնի
իշխանազնականների առաջնորդ Փալաւանդաշի-
լուն. ի հարկէ չը յայտնելով թէ ումնից է: Նա-
մակը տեղ հասաւ և երկար խոզարկութիւնից
յետոյ գտան հեղինակին ու նրա ընկերներին այն
կնիքի շնորհիւ, որով նրանք կնքել էին նամակը:

Այն ժամանակաւ կառավարչապետի Գոլովի-
նի հրամանով որոշեց Նիկ. Բարաթաշիլին և
և Բազրատիոնին ուղարկել ծնողների մօտ պա-
տեմալ համար: Ամենից առաջ գնում էր յանցաւոր
բանաստեղծը, նրան հետևում էր դաստիարակը,
իսկ դաստիարակին պահապան ծառան «ռոզգով»
(ճիպտով): Կարելի է երևակայել թէ ինչ գրու-
թեան մէջ էր ընկել այդ տասնհինգ տարեկան
վրացի բանաստեղծը իր երգիծաբանութեան պատճա-

ռով: Հայրը նրան թափելով յոգնեց, բայց ի ներքուստ ուրախ էր որ որդուն չեն արտաքսել գոնէ:

1835 թ. Ն. Բարաթաշլիին աւարտեց գիմնազիոն, և այնուհետև մտաւ ծառայութեան մէջ: Մի կտրճ ժամանակ նա Նախիջևանի (Երևանեան նահանգ) գաւառապետի օգնականի պաշտօն էր կատարում և ապա միևնոյն պաշտօնով տեղափոխեց Գանձակ, ուր և վախճանեց տեղական տենդից 1845 թ. Հոկտեմբերին քսան և ինը տարեկան հասակում, իր հետ տանելով չիրագործած իր ձեռքն ու ցանկութիւնները:

Բարաթաշլիին գրում էր շատ և արագ, սակայն սղակազարկան արհեստի վրացիների մէջ քիչ զարգացած լինելու պատճառով, նրա բանաստեղծութիւնները նշանաւոր մասը ձեռագիր անցնում էր ձեռքէ ձեռք և շատը կորել է: Սակայն դրանց ազդեցութիւնը ժամանակակիցների վրայ միշտ եղել է մեծ:

Բարաթաշլիի աճիւնը տեղափոխելու համար վրացոց մէջ գրագիտութիւն տարածող ընկերութիւնը ընտրեց իրանից մասնաժողով և ուղարկեց Գանձակ և ահա կիրակի ամսիս 25-ին առաւօտեան տասի կիսին խուռն բազմութեամբ, մեծ հանդիսով և վաթսուսի չափ պսակներով, որ ուղարկւած էին Վրաստանի ամեն կողմից, ընկերութիւններին, մամուլին, երեք երգեցիկ խմբերով (մէկ խումբը օրիորդներից և տիկիներից էր կազմած): Բանաստեղծի դադաղը երկաթուղու թիֆլիս կայարանից տարան Դիդուբէի եկեղեցին, որի գաւթում ամփոփեցին նոր վախճանած հրապարակախօս Կերեսելիձէի շիրմի կողքին: Գերեզմանի վրայ արտասանեցին մի քանի ճառեր. «Մուրճի» կողմից մի ոտանաւոր կարդաց ալ. Յովհ. Թումանեանը:

Պսակների վրայ գրութիւնները մեծ մասամբ վերցրած էին Բարաթաշլիի բանաստեղծութիւններից. «Աղբեր-Տարազի» կողմից ևս գաղաղի վրայ դրւած էր մի պսակ, որ ներկայացնում էր գարունքին նոր ծաղկած դաշտ. կանաչ ժապաւէնի վրայ տալադրւած էր «Նժուգ» ոտանաւորից մի կըտոր:

ՅԱՐ. ՄԻՐԻՄ.

Թ Ա Տ Ր Ո Ն

Հինգշաբթի, ապրիլի 29-ին, արքունական թատրոնում ալ. Արաքսեանը իր ընկերակիցների մասնակցութեամբ տւեց մի ներկայացում: Խաղացւում էր ալ. Սունդուկեանի «Խաթաբալա» կօմիդիան, որ վաղուց չէ խաղացել հայոց բեմի վրայ: Պիեսի բովանդակութիւնը բոլորին յայտնի է: Կա մի վօդըվիլ է, որ յարգելի դրամատուրգը դարձրել չորս գործողութեամբ և վեց պատկերներով մի կօմիդիա: Կարող էք երկակայել ինչ ձանձրութիւն կա-

րող էր պատճառել հանգիսականին այս ձգձգւած և համը տարած վօդըվիլը: Եւ ապրիլի 29-ին արքունական թատրոնում հաւաքւած փոքրաթիւ հասարակութիւնը ձանձրացաւ մինչև գիշերւայ մէկ ժամը: Կերասանները ինչոր կարող էին արեցին: Օրիորդ Վարդուհին պիեսի մի տեսարանը բաւական կենդանացրեց: Իսկ ալ. Արաքսեանը, չը նայելով պիեսի մեռած բովանդակութեանը, բաւական հաճոյք պատճառեց մեզ: Պ. Սարգսիսեանը, որ կատարում էր Ջամբախտի դերը, ապացուցեց, որ հեղինակի աւելի

չնորհալի պիեսների, օրինակ «Բանդ» ված օջախի մէջ կարող է յաջողութիւն ունենալ իբրև թիֆլիսի բուն վաճառականների տիպարը ներկայացնող: Մնացեալ դերասանների մասին չենք խօսիլ, որոնք պիեսի շնորհով ստիպւած էին լուի հանդիսականներին քնացնել, որքան ևս նրանք բաւական խաղային իրանց չոր ու ցամաք դերերը:

Գուրայիսի ծխական ուսումնարանի գահլիճում կիրակի ամսի 18-ին թատերասերների խումբը տւեց մի

ՄԵՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ

ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՇԻԿՈՒՇԻՆՆ (ծն. 1828 թ. — մեռած 1868 թ.): Այս տարի նոյեմբերի 29-ին լրանալու է մեր երգչի—Պէշիկթաշեանի մահի քսանհինգամեակը: Այս ժամանակամիջոցում լոյս չէ տեսել նրա ոչ մի լիակատար կենսագրութիւն, թէև դա մեր այն բանաստեղծներից մէկն է, որի երգերը մտել են ժողովրդի բոլոր խաւերը (Ռհ, ինչ անոյշ, «Ի բիւր ձայնից», «Երբոր բացւին դռներ յուսո», «Մինչդեռ յուսոյ խայտայ բնութիւն» և այլն)՝ նոր երաժշտութեանը առատ նիւթ տալով և որը իր ստեղծագործելու եղանակով ազդել է ոչ միայն արեւմտեան, այլ և մեր արեւելեան հայերիս քնարերգութեան վրայ: Դրա քնարի լարերի մէջ ամենաբարձր հնչիւնը—եղբայրսիրական հնչիւն է.

Մէկտեղ յոգնինք, մէկտեղ ցանենք,
Մէկտեղ թափին մեր քրտինքներ
Ըզհունձ բարեաց յերկիրս հանենք,
Որ կեանք առնուն հայոց դաշտեր.
Ընդ աստեղօք ինչ կայսիրուն,
Քան զանձկալի եղբայրանուն:

Այդ հնչիւնն է որ ամեն սրտի համար հարազատ է արել այդ բանաստեղծին և նա առաւել զարմանալի է որ դրա կենսագրութիւնը մնում է անյայտ: Արդեօք Հրատարակչական ընկերութիւնը չըպէտք է մտածի մեր զրականութեան այդ պակասը լրացնելու, նշանակելով մրցանակադրամ Պէշիկթաշեանի ամենալաւ կենսագրութեան համար:

Պէշիկթաշեանը թաղւած է Կ. Պոլսում՝ Ֆերիդդի գերեզմանատանը:

ՆՐԵՒԱՆՆԱՆ ԽՃՈՒՂԻ, ՍՆԻԱՆԱՅ ԼՃԻ ՄՕՏ: Պատկերը ներկայացնում է խճուղու այն տեղը, որ Սեանայ ծովափին՝ ուղղակի կղզու հանդէպն է: Չմեռը ծովից փչող քամին այդտեղ է ձիւնի մեծ բլուրներ կիսում և անց ու դարձը խանգարում: Ճանապարհորդների համար շինւած է մի երկար սրահ, որի վրայ ձիւնը ծածկւած ժամանակ, միջով հնարաւոր է լինում անցնել: Սրահը պաշտպանում է ուղին և այն ձիւնից, որ զարնանը հաւելով գլորում է սարերից ցած դէպի լիճը և կապում ճանապարհը:

ներկայացում յօդուտ ուսումնարանի, որից մնաց զուտ արդիւնք 56 ընդունված ինչպէս հաղորդել էինք, խողացին «Էս էլ քի մօցեթլութիւն», «Անանուն կատակ» և վրաց լեզուով «Արվօկատ Մեղածէ»:

Ընդհանրապէս ներկայացումը վատ չանցաւ: Սիրողները խղճմտանքով կատարեցին իրանց դերերը, աւելին էլ էլ կարելի սպասել:

Թատրոնի փոքրիկ դահլիճը լիքն էր ժողովրդով..... բացակայ էին ուսումնարանի շահերը պաշտպանող հոգաբարձուները:

Ինչպէս հաղորդել էինք, դերասան Աբէլեանը իր ընկերներով վերջերս այցելեց Հաշտարխանը մի քանի ներկայացումներ տալու համար: Ութ օրւայ մէջ աւելցան երեք ներկայացում. առաջինն ապրիլի 4-ին Գալֆայեանի «Արշակ Բ.» և «Առաջադկութիւն» Ձեխովի ուսանելից թարգմանած վոդեկիլը, երկրորդը՝ ապրիլի 8-ին «Սամէլ» պատմական պիեսը և «Տիկիւնը ննջում է» վոդեկիլը, երրորդը՝ ամսիս 11-ին ի նպատակ Աբէլեանի «Ջոհի փոխարէն զոհ» Դեազենկոյի-կոմեդիան բաւականին անյաջող թարգմանութեամբ և «Խեչոյի թուղը» վոդեկիլը: Այդ երեք ներկայացումների մէջ ևս կարելի է միայն ուշադրութեան առնել Աբէլեանի խաղը: Աբէլեանը իր մտածած խաղով ունեցաւ լաւ ընդունելութիւն և յաջողութիւն: Նրանում է, որ դերասանը աշխատութիւն է դնում իր դերի վրայ, մի տեսակ առաւելութիւն, որից զուրկ է մեր դերասանների մեծամասնութիւնը:

Անփոյթ տալու օրութիւն թողցին Աբէլեանի ընկերները, իսկ տ. Մարին, որ ինչպէս երևում է, նոր է ոտ դնում բեմին «Ջոհի փոխարէն զոհի» մէջ Օլգա Ալեքսեևնայի դերում, թէև տեղ տեղ, բայց այնուամենայնիւ կարողանում էր արտայայտել զգացմունք: Վոդեկիլում տ. Մարին վատ չէր: Չարչողեան, Աւետեան և Ստեփանեան, ընդհանրապէս միջակ, իսկ տեղ տեղ թոյլ էին: Այդպիսի ոյժերով դաւ Հաշտարխանի պէս քաղաք, որտեղ տեսել են յայտնի դերասաններ, — մի քիչ ուրիշ է: Չարչողեանը Դրաստամատի և Բագրատունու դերում սկզբից մինչև վերջ թուլակի նման կարգում էր: Ստեփանեանը Ալանօզանի դերում («Արշակի» մէջ)

ծիծաղ էր յարուցանում, որտեղ պէտք էր հեղինորէն խօսել, նա գոչում էր և ձեռները բաւականի անշնորհ կերպով բարձրացնում:

Ստեփանեան և Աւետեան կոմիկական դերերը վատ չէին կատարում: Մի բան մենք շատ զարմացմամբ ներկայացինք՝ այդ դերերը չի մանալն էր: Բացի Աբէլեանից՝ ոչ ոք չգիտէր իր դերը: Երկարաբերի ձայնը մինչև վերջին կարգերը գալիս էր: Այդ բանը մենք միայն լրագրներինք էինք լսած, բայց ոչ մի ժամանակ չէինք տեսած, քանի որ մեզանում նոյն իսկ սիրողների ներկայացման ժամանակ ոչ ոք չի յանդգնիլ դերը չիմացած բեմ դուրս գալ: Բացի սրբանից Աբէլեանը Հաշտարխան գալով, փոխանակ իրան չըջապատելու փորձառու թատերասէրներով, չգիտենք ինչպէս ընկել էր անփորձ և նոյն իսկ հայերէնում կաղոզ երիտասարդների չըջանք, որոնք յաւակնութիւն ունեցաւ ընդ դուրս գալու և դերերը փչացնելու: Աբէլեանին անգաղար ծափահարում էին: Նրան պատի օրը նրան ներկային մի փառաւոր ծաղկեայ պսակ և մի խաղարկութեան տոմար: Աբէլեան ամսիս 14-ին թողեց Հաշտարխանը և իր ընկերներով հեռացաւ Ղզլար մի քանի ներկայացումներ տալու համար:

Ս.

Հաշտարխան

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐՆԵՐ

Ի նկատի առնելով որ Թիֆլիսի մամուլը տարբեր և անգամ հակառակ ուղղութիւններ է ներկայացնում և այդպիսով քաղաքային ընտրութիւնների համար տեղիս մամուլը չէ կարող կազմել իրաւաստւած-ընտրելիների այնպիսի մէկ ցուցակ, որ բոլոր օրգանները հնար գտնէին անկեղծօրէն և առաջարկելու ընտրողներին, — «Մշակ», «Տարազ», «Մուրճ» և «Աւալի» թերթերի լիազօրները հրաժարւեցին մտանակցել մամուլի ներկայացուցիչների ժողովին, հէնց որ սասկանց փոխանակ հիմնական սկզբունքները մշակելու, ընտրելիներին ցուցակ կազմել: Հեռացան նաև «НОВОЕ ОБОЗРѢНІЕ» ռուսաց և «Իւէրիս» վրացոց լրագիրները:

Քաղաքիս մէջ ցրւում է իրաւաստւած ընտրելիներին մի ցուցակ, որ կրում

է Թիֆլիսի մամուլի ներկայացուցիչների ցուցակ, անունը, բայց կազմած է «Արձագանք», «Նոր-Պար», «Тифл. Листокъ» և «Кавказъ» թերթերի ձեռքով:

Շուտով հրաւիրւելու է Թիֆլիսի քաղաքային վարկի ընկերութեան արտակարգ ժողով, որը պէտք է ընտրի նոր նախագահ, քանի որ ներկայ նախագահ իշխ. Ն. Ամատունի բանտարկւած է զեղծումների համար: Քաղաքի մէջ լուր է պտտում թէ գումարւելու է նաև Հայոց թատրոնական Ակումբի արտակարգ ժողովը, նոյնպէս ընտրելու իշխ. Ն. Ամատունու փոխարէն մի այլ նախագահ:

Յալանի է որ հանգուցեալ Հայագէտ Մկրտիչ Եմինը կտակել էր տասը Հազար ռ. Լազարեան ձեմարանին, որպէս զի այդ գումարի տոկոսով Հրատարակւեն ժողովածուներ Հայոց ժողովրդագրութիւնին: Այդ նւիրաբերութիւնը բարձրագոյն հրամայւած է ձեմարանին ընդունել և անւանել «Քաղտնի խորհրդական Մկրտիչ Յովսէփեան Եմինի ֆոնդ»:

1893-94 ձեմարանական թւականին Ֆինական դպրոցներում նշանակւելու են առանձին դասեր ուսանելիս խօսել սովորեցնելու համար:

Թիֆլիսի Եղմածնեցոյ եկեղեցու երեցփոխի ընտրութիւնը յետաձգւեց մէկ ամսով, մինչև որ հին երեցփոխի հաշիւները ստուգւին:

Թիֆլիսի շրջակայքում Թելաւի խճուղու վրայ երկացել է ահագին քանակութեամբ մորեխ:

1892 Շուշում խորեայի դէմ մաքաւելու համար ստացւած և ծախսւած գումարների հաշիւը: Մուսքեւիւրատութիւններ. 1817 ռ. 36 կ., ուրիշ աղբիւրներից 418 ռ. 96 կ., ընդամենը 2236 ռ. 32 կ., եւր 1966 ռ. 32 կ., որից ի միջի այլոց 217 ռ. 78 կ. հիւանդանոցի, 217 ռ. 70 կ. դեղօրայքի, 1005 ռ. 24 կ. չքաւոր դասակարգին թէյ, շաքար և այլն

բաժանելու համար: Ազատ դրամ այժմ
զանձապահի մօտ մնում է 320 ռուբլի:

Արքեպ. Սարգիս Հասան-Ջալալեա-
նի գումարը հասել է, ինչպես երե-
ւում (Արարատի) մէջ տպւած հաշ-
ւից, 1892 թ. 54, 109 ռ. 19 կոպ.

Թիֆլիսի հայոց թատրոնի կարգա-
դրիչ յանձնաժողովի՝ պ. պ. Ն. Էնի-
կոլոփեանի և Վ. Մամիկոնեանի մեզ
ուղարկւած հաշւից երեւում է որ
1892 թ. նոյեմբերի 12-ից մինչև ներ-
կայ թիւականի փետրւարի 8-ը մուտք
է եղել 21 ներկայացումից—6578 ռ.
95 կ., արժեքները—695 ռ. 50 կ.,
յօքելեանական նւէրներից 226 ռ. 10
կ. և պարահանդէսներից 501 ռ.,
ընդամենը 8,001 ռ. 55 կ. — ծախք
է եղել. — ներկայացումների ընթացիկ
ծախքեր և նպաստների վճարելիք-
ներ. — 4552 ռ. 70 կ., չընդկայաց-
րած պիեսանների դերեր արտագրե-
լու — 15 ռ. 30 կ., բեմական մանր
ծախքեր — 172 ռ., պ. Տէր-Նիկողա-
սեանին մինչև 1892 թ. նոյեմբերի
12. ծախսերի — 80 ռ., ռոճիկ դերա-
սանական խմբի — 2966 ռ. 72 կ.,
ընդամենը 7786 ռ. 72 կ.: Ծախքը
հանելով՝ մուտքից՝ զուտ արդիւնք
մնում է — 214 ռ. 83 կոպէկ:

Կիրակի օրը, ապրիլի 25-ին ս. Էջմի-
ածնում Գերապատիւ Արիստակէս ե-
պիսկոպոս Սեդրակեանը Գայիանէի
վանքում ձեռնադրեց չորս արեղայ,
որոնցից երեքը աւարտել են Ներ-
սիսեան դպրոցը և վարել են թէ ու-
սուցչի և թէ աւագ ուսուցչի պաշ-
տօնները. Սիմէօն Ղլգճեան (Արսէն տ-
բեղայ) Զարութիւն Տէր - Մկրտչեան
(Մխիթար ար.) և Գէորգ Մուրադեան
(Նղիշէ ար.): Իսկ չորրորդը ճեմա-
րանի մատենադրութեան և պատմու-
թեան ուսուցիչ պ. Փ. Տէր - Մովսէ-
սեանը (Մեսրոպ արեղայ) աւարտել
է Գորպատի համալսարանը: Ձեռ-
նադրութեան ժամանակ եկեղեցին լի
էր բազմութեամբ:

Ապրիլի 26-ին ս. Էջմիածնի լճում
խեղդւեց Իգդիրից եկած մի զինւոր
լողանալու ժամանակ:

Թիֆլիսի Հայոց հրատարակչական
ընկերութիւնը հրատարակել է բժշ-
վահան Արծրունու «Խրեւր» զրու-

քայլը, որից տպւել է 5000 օրինակ:
Ձանազան քաղաքներից ընկերութիւնը
արդէն ստանում է նւէր - գումար-
ներ այն պայմանով, որ փոխարէնը
ձրի բաժանւի այդ գրքայինների յայտ-
նի քանակութիւնը գիւղերում: Յան-
կալի է որ այդպիսի նւիրատուների
թիւը աւելանայ: Գրքային գինն է
հինգ կոպէկ:

Նրէկ, ամսիս 1-ին Բաթումից 0-
դէսա-Վիէնեան-Լոնդրով ճանապարհ
ընկաւ Ձիկագօ Պարսկաստանի ներ-
կայացուցիչը — ամերիկական համաշ-
խարհային ցուցահանդիսում — Արշակ-
խան Գորոյեանը. սրանից մի քանի
չաբաթ առաջ պարոնի աւագ եղբայ-
րը՝ Աղէքսանդր-խանը անցաւ մեր քա-
ղաքով նոյնպէս դէպի Ձիկագօ: Գո-
րոյեան եղբայրները յանձն են առել
լինելու ցուցահանդիսին Պարսկաստա-
նի պաշտօնական ներկայացուցիչներ՝
կոմիսէր, իրենց վրայ վերցնելով և
այն բոլոր ռիսկը, որ կապւած է
այդ մասնակցութեան հետ. նրանք են
իրենց ծախսով կառուցանելու յատուկ
պաւիլիոն, ձեռք բերելու երկրի
բոլոր նշանաւոր բերքերը և գործածք-
ները իր ցոյց հանելու համար, նրանց
է՛հանելու և այն եկամուտը, որ
կարող է գոյանալ հանդէս դրած պա-
րագանների վաճառումից: Արդէն հա-
րիւրի չափ հակեր ուղարկւած են
Պարսկաստանից Ամերիկա, ամեն տե-
սակ հնութիւններից՝ ինչպէս գորգե-
ղէն, կարւածներ, պղնձեղէն, գէնը,
ամեն տեսակ ոսկէ և արծաթէ թելով
ձեռագործներ, յաղճապակու և այլ
նորութիւններ, բերքեր թէ բժշկա-
կան և թէ արդիւնաբերական չոր
պտուղներ: Վաշինգտոնի կառավա-
րութիւնն արդէն յատկացրել է մեծ
տեղ Պարսկաստանի համար ծածկա-
տանի բաժնին կից, այդ հողը դրւե-
լու է Գորոյեան եղբայրների արամա-
դրութեան ներքոյ: Պ. Արշակ-խան
Գորոյեանը ստացել է շահից 1/10-ը
էլ — թրջարէ՝ վաճառականութիւն
տարածող՝ բարձր արտոյութ:

«Աղբիւրի և Տարազի» մի մի տա-
րեկան օրինակ նւիրել են պ. Ստե-
փան Տէր-Մկրտչեան-Կաղզւանի հայոց
ծխական դպրոցին և պ. Բաղդասար
Մեղիք-Սարգսեան՝ Թաւրիզի Լիլաւա
թաղի հասարակական գրադարանին:

Ինչպէս ընթերցողը կարող է տես-
նել «Տարազի» ներկայ համարում
տպւած՝ Կովկասի հայոց բարեգործա-
կան ընկերութեան խորհրդի նամա-
կից, ընկերութեան Շուշու ճիւղը
ձեռնարկել է հրատարակելու ժողո-
վրդական գրքեր: Գովելի է այդ ձեռ-
նարկութիւնը, և միայն պէտք է ցա-
ւել, որ ընկերութեան կենդրոնը մին-
չև այժմ իր այդ գլխաւոր պարտա-
կանութիւններից մէկն անուշադիր է
թողել, և այսօր մի գաւառական
ճիւղ նրանից աւելի գործունեայ է
գտնւում: Յանկալով Շուշույ ճիւղին
յաջողութիւն, չենք կարող միևնոյն
ժամանակ չընկատել, որ այդ ճիւղի
ղեկավարներին, որ թարգմանիչներին և
հեղինակներին աշխատանքի հաւասար
վարձատրութիւն չեն նշանակել: Ինք-
նուրոյն աշխատութիւնների համար
թերթին 20—25 ռ., իսկ թարգմանա-
կանի համար 15 — 20 ռուբլի: Միթէ
թարգմանականի և ինքնուրոյնի մէջ
միայն 5 ռուբլի զանազանութիւն
պէտք է դնէր Շուշույ ճիւղը: 15—
20 ռ. թարգմանականի համար տպա-
գրական թերթին շատ լաւ վարձ է,
բայց 20—25 ռ. ինքնուրոյնի համար
համեմատաբար քիչ է:

Շուտով Ռաշտում բացւելու է անդ-
լիական բանկի բաժինը, որի սկզբնա-
ւորութեան համար անցեալ օրը
եկաւ այնտեղ բանկի տեղային ճիւղի
կառավարիչ պ. Բարսեղեանցը:

Անցեալ օրերը Ռաշտից անցան
դէպի Թէհրան 70 հոգու չափ ուսու
գործաւորներ ընտանիքներով, որոնք,
ինչպէս լսում ենք, խճուղի պիտի
չինեն:

Ախալքալաքում արդէն սկսւել է
ցանքսը թէ և սերմացուի և ուտելա-
հացի մեծ կարիք է զգացւում: Գա-
ւառում տարածւած է հարինք հի-
ւանդութիւնը և բուսականաչափ դո-
հեր է տանում. հիւանդները համա-
րեա թէ գրւել են բժշկական օգնու-
թիւնից:

Այս նեղ հանգամանքներում չըջա-
կայ գիւղացիներին մեծ օգնութիւն
հասցրեց Գեօնտուրա գիւղացի բնա-
կիչ Զարութիւն Կարոյեանը, որ ձրի-
աբար բաժանել է աղքատ դասին 75
սօմար դրրի (ներկայ դնով մօտ
1000 ռուբլի է անում) և՛ ինչպէս ա-
սում են, դեռ չարունակում է իր

բարեգործութիւնը, մտադիր լինելով 100 սօմարից աւելի բաժանել, ինչ չենք սխալուած, այդ մարդը առաջինն է թէ Ախալքալաքի և թէ մօտակայ գաւառներում, որ մի այդպիսի խոշոր նւիրաբերութիւն է անում մեր ժողովրդին անմիջապէս օգնութեան հասնելով նրան այսպիսի նեղ և անելանելի հանգամանքներում: Պ. Կարոյեանի վարմունքը կարելի է օրինակ դնել Նրեանի և Ալեքսանդրապոլի հայ հաւրուստների առջև:

Ախալքալաք ժամանակաւորապէս ուղարկւած բժիշկ Սազոնովը գործում է եռանդով. ի միջի այլոց պարոնը խոլերայի մասին թուուցիկ թերթեր է տպել տւել հայերէն և ռուսերէն լեզուներով ժողովրդի մէջ տարածելու նպատակով: Եւթախտորբար հայերէն թարգմանութիւնը շատ վատ է արած, ոչ կարգին գրականական լեզուով է, և ոչ էլ հասարակ ժողովրդին մատչելի բարբառով:

Թատրոնասէրները որոշել են ներկայացնել «Թուղթ խաղացողի կեանքը» և «Կրթ-կրթ», — հաւանականօրէն մայիսի կիսին:

Ղզլարում ներկայ ապրիլի 3-ին Ս. Աստուածամօր եկեղեցւոյ երեցփոխան Յ. Թադէոսեանը ներկայացրեց հասարակութեանը իր երեցփոխանական հաշիւը, որից երեսաց հետեւեալը: Վերոյիշեալ եկեղեցին ունի մայր գումար՝ 74,390 ռուբլի: Տարեկան ընթացիկ մուտքն է 7,532 ռ. 39 կոպէկ, որը գոյացել է 1) 51 փութ 9 ֆունտ մոմի վաճառումից, գումարաւ 3330 ռ. 24 կ. 2) 20 փութ 32 ֆունտ կոճատ մոմի վաճառումից, 457 ռ. 60 կ. 3) Տոկոսներից (դեռ որոնցից 400 ռ. գործադրւած է նոր տոմս գնելու) 3,574 ռ. 55 կ. 4) Եկեղեցապատկ. տան վարձ 70 ռուբլի:

Իսկ տարեկան ընթացիկ ծախքն է 6,547 ռ. 21 կ. որի պատկառելի մասը կազմում է երկսեռ դպրոցների տւածը՝ 2,800 ռ. Ծախքը մուտքից հանելով՝ մնում է զուտ արգիւնք 985 ռ. 18 կ.: Հասարակութիւնը արգիւնաւորւած աեսնելով իր եկեղեցին ու կանոնաւորւած, յայտնեց պ. երեցփոխանին իր գոհունակութիւնը:

Նոյն օրը Ղզլարում ծխականների ժողովը ընտրեց հինգ անձ վերահս-

կելու յաջորդարանի շինութեանը, որի նշան է յիշեալ եկեղեցու բակից պիտի տեղափոխել եկեղեցապատկան դիմացի դատարի գետինը, այդ բանի համար Հոգևոր Բարձր Խշխանութեան թոյլտուութեամբ 4000 ռուբլու նախահաշիւ է կազմւած. շինութիւնը պիտի սկսւի այս գարնանը: Բայց որովհետեւ յաջորդարանի տեղափոխելով, եկեղեցու բակը հարաւային կողմից բոլորովին բացւում է մանաւանդ որ եկեղեցու շրջապարիսպը բոլորովին խարխուլ դրութեան մէջ է, երեցփոխան պ. Թադէոսեանը հրաւիրեց այդ բանի վրայ ժողովի ուշադրութիւնը և յայտնեց, որ մօտ 1200 ռուբլի կհարկաւորւի պարիսպների համար, քանի որ ամբողջ հարաւային պատը քարէ պիտի լինի փայտէ վանդակներով, իսկ միւս երեք պատերը նոր տախտակից: Այստեղ ժողովականներից մէկը՝ եկեղեցւոյ նախկին երեցփոխան պ. Ստեփաննոս Թամազեանը յայտնեց, որ անյայտ մէկը իր միջոցով եկեղեցու պարիսպների շինութեանը նւիրում է 800 ռ., ժողովականները չնորհակալութեամբ լսելով այդ առատ նւիրաբերութեան մասին, որոշեցին նախահաշիւ կազմել 1200 ռուբլու և Նորին Սրբազնութիւնից թոյլտուութիւն խնդրել պատերը շինելու: Նախագահ հայրն էլ ցանկութիւն յայտնեց, որ աւելի ճաշակով, աւելի դիմացկուն կլինէր, եթէ փայտի վանդակների փոխանակ՝ երկաթի վանդակներ շինէին, նամանաւանդ մի առանձին աւելորդ ծախք չէ պահանջում երկաթէ վանդակը համեմատելով փայտի վանդակի հետ. Պ. պ. երեցփոխանը և Ս. Թամազեանն ևս յարմար են գտնում այդ նոցա հետ է և ընդհանուրի կարծիքը:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԻՅ

Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւնը Կովկասում յայտնում է, որ ընկերութեան Շուշու ճիւղը ձեռնարկած լինելով ժողովրդական գրքերի հրատարակութեան, հեղինակները և թարգմանիչները հրաւիրւում են ներկայացնել իրանց աշխատութիւնները Շուշու տեղական վարչութեան: Կըստանան վարձատրութիւն ինք-

նուրոյն աշխատութիւնների համար տպագրական թերթին 20—25 ռ., իսկ թարգմանական համար 15—20 ռ.: Ներկայ ձեռնարկութեան նպատակը և միտքն լինելով գիտութիւնը ժողովրդականացնել, աշխատութիւնները կարող են լինել գիւղատնտեսական, գիտութեան այլ և այլ ճիւղերին վերաբերեալ, ժողովրդականացրած ձևով, վիսպական և այլն, միայն ծաւալով 3—4 տպագրական թերթից ոչ աւել:

Թիֆլիսեցի վաճառական պ. Կուրապեա Կոնեան Վարդանեան նւիրած լինելով Բարեգ. ընկերութեան 300 ռ., Խորհուրդը, կանոնադրութեան համաձայն, որոշեց ընդունել յարգելի պարոնին ընկերութեան մըտական անդամ, տալով նրան այդ մասին սահմանւած վկայագիրը:

Ընկերութեան մշտական անդամ ընտրւել է և շուշեցի պ. Յովհաննէս Ադամեան, որ նւիրել է ընկերութեան Շուշու ընթացարանին 600 ռ., որով ձեռք են բերւել զանազան ընտիր գրքեր:

Ժամանակ. Խմբագիր
Բժ. Դ. ԼԻՍԻՅԵԱՆ.

Հրատ. Տ. Նազարեան.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տփլիսի ՏԱՓԻ ԹԱՂԻ (Քամոյեանց) Ս. Գէորգ եկեղեցու նոր երեցփոխանի և հաշտատեսների ընտրութիւնը վիճակային Կոնսիստաբլի հրամանի համաձայն նշանակւած լինելով ամսոյա 9-ին, կիրակի օրը ս. պատարագից յետոյ, ժամը 11-ին, նոյն եկեղեցու մեծապատիւ ծխականները հրաւիրւում են յիշեալ եկեղեցին մասնակցելու ընտրութեանը:

Տփլիսի եկեղեցիների բարեկարգութեան վերատեսուհի Յովհաննէս քահ. Մարտիրոսեանց: